

♦ Zdravie Rómov. Ilustrácia: Juraj Mandel

Keď je práca poslaním

Toto číslo je špecifické tým, že je takmer celé naplnené rozhovormi. Predstavíme vám ľudí, pre ktorých je ich práca poslaním. Každý z nich pomáha určitej komunite ľudí vo svojom okolí.

Je všeobecne známe, že zdravie Rómov, hlavne v segregovaných lokalitách, nie je veľmi ideálne. Viaceré výskumy potvrdili, že vek dožitia je nižší ako v bežnej populácii.

Súvisí s tým aj oblasť bývania, konzumácia nezdravých jedál a prostredie často bez prístupu k pitnej vode. V novinách preto predstavujeme neľahkú prácu troch koordinátorov zdravotných asistentov a jednu zdravotnú asistentku v prostredí nemocníc, ktorí sa s nami podelili o svoj životný príbeh a ich každodennú prácu.

So zdravím súvisí aj sociálna oblasť. Vyspovedali sme Michala Oláha, vysokoškolského pedagóga, sociálneho pracovníka a novinára. Už jeho priezvisko naznačuje, že má rómske korene, ku ktorým sa priznáva.

V pomáhajúcich profesiách pracuje s rómskou komunitou stále viac ľudí. Sú lokality, kde sa bez jazyka danej menšiny nepohnete. Rómsky jazyk bude do budúcnos-

ti pre prácu nevyhnutnou súčasťou. O tom, kde sa študuje, nám v rozhovore prezradila vysokoškolská pedagogička Lenka Goroľová z Prešovskej univerzity.

Prinášame aj ponuku na stredoškolské a vysokoškolské štúdium. Prajem vám príjemné čítanie.

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo l'il*

Pracovný útvar a zaistovací tábor v Dubnici nad Váhom

Jedným z opatrení vojnového slovenského štátu namiereným proti Rómom bolo zakladanie táborov perzekučného charakteru. Spočiatku to boli tzv. pracovné útvary. Počas existencie slovenského štátu obsiahli takmer celé Slovensko. Formálne boli určené pre asociálne osoby, no v mnohých prípadoch to bola len zásterka pre internovanie Rómov, ktorí tvorili vždy približne polovicu zaradených. Do pracovných útvarov boli umiestnení najmä mladí rómski muži, ktorí boli zneužívaní na najťažšie manuálne práce pri stavbách priehrad, ciest a železničných tratí. Rómovia v pracovných útvaroch pracovali až jedenásť hodín denne za minimálnu mzdu. Stali sa tak lacnou pracovnou silou, ktorá v takmer otrockých podmienkach budovala významné stavby po celom Slovensku. O tom, že pracovné útvary boli namierené proti Rómom svedčí i to, že títo boli ubytovaní osobitne a v útvaroch sa viedla dvojité evidencie zaradených. Kartotéka modrej farby bola určená pre Rómov, šedá pre ostatných. Najvýznamnejším dôkazom je ale realita pri rozpúšťaní pracovných útvarov. Nerómski zaradenci bývali automaticky prepúšťaní na slobodu, no Rómovia boli presunutí do iných táborov.

Prvé pracovné útvary vznikali v roku 1941. Nachádzali sa v Očovej, Moste na Ostrove a horárni Trnava. Doba ich existencie bola veľmi krátka a v tom istom roku boli rozpustené. Trvalejšie pracovné tábory vznikali od roku 1942. Medzi najväčšie patrili pracovné útvary na východe Slovenska (1942 – 1943). Vznikol komplex pracovných útvarov v Hanušovciach nad Topľou, Bystrom, Petiči a Nižnom Hrabovci. Rómovia na východnom Slovensku budovali železničnú trať Prešov – Strážske.

Pod hospodársku správu v Hanušovciach nad Topľou patrili aj pracovný útvar v Jarabej (1942), kde zaradenci budovali štátnu cestu Čertovica – Mýto pod Ďumbierom. V rokoch 1943 – 1944 bol v prevádzke pracovný útvar v Revúcej. Jeho zaradenci budovali úseky železnice Revúca – Tisovec. Pomerne veľkým bol aj pracovný útvar v Ústí nad Oravou, kde sa Rómovia podieľali na výstavbe Oravskej priehrady.

Na západnom Slovensku v roku 1942 vznikol pracovný útvar aj v Dubnici nad Váhom. Jeho existencia je popísaná v dielach historikov prof. Ctibora Nečasa a Karola Janasa. Podľa ich archívnych výskumov sa obyvateľstvo Dubnice nad Váhom bránilo zriadeniu tábora perzekučného charakteru, ale nič to nezmenilo na fakte, že tento tábor bol v lete 1942 otvorený. Išlo o *Pracovný útvar pre Cigánov a asociálne osoby* zriadený na základe vyhlášky Ministerstva vnútra č. 137/1941 z 2. apríla 1941 a následne vyhlášky toho istého ministerstva č. 202/1941 z 8. mája 1941.

V septembri 1942 bolo do útvaru deportovaných prvých asi 70 osôb, pričom do konca roku ich počet stúpol na asi 350. Ubikácie boli situované mimo zastavaného územia mesta, neďaleko rieky Váh, zaradenci sa podieľali na výstavbe hydrocentrály a stavebných prácach na regulácii toku. Stavebné práce organizovala firma Ing. Lazovský a Štefanec, ktorá požadovala, aby zaradenci boli v dobrej fyzickej kondícii, vo veku od 18 do 40 rokov. V priebehu roku 1943 sa darilo plniť plán výstavby aj za cenu zvyšovania počtu internovaných. Podľa ar-

str. 3 >>>

AKE DIKHEA? UŽ VIDIŠ?

Reportáž z medzinárodného festivalu rómskych filmov v Berlíne

◆ Premietanie pre školy. Foto: Stephanie Ballantine

V decembri 2019 sa v Berlíne uskutočnil tretí ročník medzinárodného festivalu rómskych filmov AKE DIKHEA? Do známeho kina Moviemiento priniesol kvalitné snímky od rómskych a nerómskych režisérov a režisériek. Patronát nad festivalom prevzal Klaus Lederer, senátor pre kultúru a Európu z úradu berlínskeho primátora. „Festival rómskych filmov je jedným z podujatí, ktoré robia naše mesto otvoreným rozličným kultúram, a to je pre našu spoločnosť, najmä v súčasnej dobe, nesmierne dôležité,“ píše Lederer.

Cesta Európou z pohľadu Rómov

Spoluzakladateľ a umelecký riaditeľ festivalu Hamze Bytyci z organizácie RomaTrial je na berlínskej umeleckej scéne nesmierne aktívny. Prostredníctvom rôznych kultúrnych aktivít poukazuje na pretrvávajúci rasizmus a dáva priester hlasom z rozličných rómskych komunít. Hlasom, ktoré by sme mali počuť a ľuďom, ktorých by sme mali vidieť. Bytyci hovorí, že keď s festivalom začínali a hľadali filmy do jeho programu zistili, že veľmi veľa filmov o Rómoch začína obrazmi hory odpadkov a nahých detí – obrazmi, ktoré odzrkadľujú storočia stereotypov o rómskej menšine. Uvedomili si, že sú už z toho unavení a rozhodli sa vytvárať a podporovať obraz, ktorý je kritický voči rasistickému a stereotypnému pohľadu. Festival zároveň vníma ako platformu na rozprávanie príbehov.

Medzinárodná porota vybrala na decembrový festival päťdesiat kvalitných dokumentárnych, hraných či animovaných filmov z celej Európy. Do Berlína osobne prišli tvorcovia či herci a herečky. Diváci a diváčky sa tak s nimi po projekcii mohli o diele porozprávať. Otvárací film Sama na vlastnej svadbe uviedla jeho hlavná predstaviteľka Alina Serban, mladá rómska herečka a aktivistka z Rumunska. Vo filme režisérky Marty Bergman stvárňuje postavu slobodnej matky Pamely, ktorá zdieľa v malom domčeku jednu posteľ so svojou starou matkou a malou dcérou. Zároveň ešte túži po slobode a oslobodzujúc sa od tradícií, ktoré ju zväzujú sa vydáva na cestu do neznáma. Alina Serban založila v Rumunsku rómske politické divadlo. V roku 2011 získala štipendium na štúdium dramatických umení v Londýne a v nasledujúcom roku ju ocenili ako najlepšiu rómsku študentku vo Veľkej Británii. V roku 2019 prišiel do distribúcie celovečerný film Gypsy Queen, v ktorom hrá Serban hlavnú rolu mladej boxerky Ali.

Festival premietol niekoľko krátkych filmov. Animovaný film umeleckého riaditeľa festivalu Hamzeho Bytyciho rozpráva príbeh Zoniho Weissa, ktorý sa vyrovnáva s bolestivými spomienkami na deportáciu jeho rodiny do Osvienčimu. Predstaviteľ filmu, Holandan, ktorý prežil holokaust, bol tiež hosťom otváracieho ceremoniálu festivalu. Témou holokaustu Rómov sa zaoberá aj film rómskeho režiséra

Chcela byť učiteľkou slovenčiny, teraz učí rómsky jazyk na vysokej škole

Hovoriť po rómsky bolo kedysi hanbou. Dnes sa rómčina vyučuje ako učiteľský predmet na vysokej škole. Významný posun nastal vo chvíli, kedy je aktuálna otázka národnostného školstva a reálneho uplatnenia jazyka v praxi. V čase, kedy sú nevyhnutní kvalifikovaní učitelia rómskeho jazyka. „Je veľmi dôležité zachovať rómsky jazyk, pretože je úzko spätý s Rómami, ich kultúrou a národnosťou. Pre mňa je úplne prirodzené rozprávať v rómčine, nie je to pre mňa nič, k čomu sa musím premáhať,“ hovorí vysokoškolská učiteľka Lenka Goroľová. Absolventka slovenského jazyka a literatúry odpovedá na naše otázky o študijnom programe rómsky jazyk, literatúra a reálie, ktorého výučbu zabezpečuje Ústav rómskych štúdií Prešovskej univerzity v Prešove.

Priblížite nám nový študijný program Prešovskej univerzity.

Študijný program, ktorý vyučujeme na Prešovskej univerzite spolu s kolegyňami je Rómsky jazyk, literatúra a reálie. Rómsky jazyk je predmetom, na ktorý sa špecializujem ja. Ide o predmet, ktorý sa vyučuje v podstate obdobne ako je to v iných jazy-

kových predmetoch, teda sa preberajú jednotlivé jazykovedné disciplíny, špecializujeme sa aj na komunikáciu v rómskom jazyku vo verbálnom aj písanom prejave. Literatúra je o poézii, próze, ale aj o teórii, ktorú musia študenti v rámci štúdia zvládnuť, aby boli kvalifikovanými učiteľmi. Túto časť má na starosti kolegyňa. Ostatní dvaja kolegovia vyučujú reálie o histórii Rómov.

Každý jazyk vyučovaný ako učiteľský predmet má jasnú koncepciu výučby. Ako je to s rómčinou?

Nie je jednoduché vyučovať rómsky jazyk, pretože oproti iným jazykom je rómčina stále neprebádaným jazykom, u ktorého chýbajú odborné publikácie, tlačivá, či monografie. Teda je to náročnejšie, pretože na prípravu na vyučovaciu hodinu musím využívať odbornú literatúru z iných jazykov, napríklad zo slovenčiny alebo angličtiny.

Čo to v praxi znamená?

Doterajšie publikácie nie sú dostačujúce, pretože jednotlivé jazykovedné disciplíny nie sú rozpracované tak, ako by bolo potrebné pre náš študijný program. Momen-

tálne učím aj fonetiku a fonológiu, s ktorou sa mi veľmi ťažko pracuje, pretože k tomuto predmetu je veľmi málo materiálov. Morfológia je pekne rozpracovaná, avšak je to len jedna časť jazykovedných disciplín v štruktúre jazyka. Je pre nás výzvou, aby sme doplnili študijné materiály do takej miery, aby sme pokryli potreby daného študijného programu.

V akom jazyku prebieha výučba?

Rómsky jazyk pozostáva z prednášky a seminára. Prednáška zvyčajne prebieha v slovenskom jazyku, na seminári zase dominuje rómčina. Seminár je skôr o práci študentov, ktorí dostanú za úlohu niečo si naštudovať alebo vypracovať úlohu, s ktorou musia prísť na hodinu. Seminár je o praktickej realizácii teoretických vedomostí získaných na prednáške.

Každý zo študentov vstupuje na akademickú pôdu s inou sumou skúseností a vedomostí o národnom jazyku. Ako je to s vašimi študentmi?

Študenti si na hodinách rozširujú svoje poznatky o rómskom jazyku. Materinský jazyk začínajú vnímať aj z odborného hla-

diska, evidujú terminológiu, s ktorou sa doteraz nestretli, upúšťajú od dialektov, začínajú hovoriť štandardizovanou rómčinou.

Ste pripravení na výučbu rómčiny aj u študentov, pre ktorých tento jazyk nie je ich materinským?

Máme aj študentov, ktorí nehovoria po rómsky, resp. veľmi málo. U študentov, u ktorých rómčina nie je ich materinským jazykom volíme individuálny prístup. To znamená, že niektoré úlohy vysvetľujem v slovenčine, na cvičeniach sa venujeme aj rozširovaniu slovnej zásoby, vetným skladbám a podobne.

Rómčina v súčasnosti nie je vyučovaná celoplošne v školách s vyšším počtom rómskych žiakov. Ako teda vidíte uplatnenie vašich absolventov na pracovnom trhu?

Študijný program Rómsky jazyk, literatúra a reálie sa vyučuje v kombinácii s inými predmetmi. Uchádzači majú na výber z 21 kombinácií. Spolupracujeme s filozofickou fakultou, fakultou prírodných a humanitných vied a fakultou športu. Pr-

Charlesa Newlanda pôvodom z Veľkej Británie. Film Druhý august sleduje návštevu mladého britského Róma v bývalom koncentračnom tábore Osvienčim. Režisér snímky je jedným z členov Medzinárodnej komisie rómskych filmov a jeho filmy boli uvedené v mnohých britských médiách. Titul Všetci Rómovia mladého rómskeho antropológa, režiséra a novinára Daniela Petrovského zobrazuje dlhodobý vývoj osláv rómskeho sviatku Dňa svätého Jozefa na Balkáne. Aké je to byť Rómom a zároveň patriť k sexuálnej menšine ukazuje jeden zo série filmov Lászla Farkasa. Farkas zároveň organizuje rómsku časť Budapest Pride, podujatia s najdlhšou históriou v strednej a východnej Európe, ktoré bojuje za rovnoprávnosť členov komunít LGBTI.

Režisér z Berlinale

Árpád Bogdán je etablovaný rómsky filmový režisér maďarského pôvodu. Vyštudoval romológiu a pedagogiku na univerzite v Pécsi, pracoval ako herec, javiskový režisér, maliar a vydal niekoľko kníh s poéziou. Rómsky pôvod bol pre neho v jeho tvorbe vždy dôležitý. Bodgánove filmy sa premietali na prestížnych festivaloch v Berlíne, Karlových Varoch či v Toronte. Jeho posledný dlhometrážny film Genезis uviedol festival Berlinale v roku 2018 a doteraz získal mnoho ocenení. Zároveň bol záverečným filmom festivalu AKE DIKHEA? Veľká kinosála kina Movimiento bola v nedeľu večer kompletne zaplnená.

Film je inšpirovaný skutočnými udalosťami útokov na Rómov v Maďarsku, ktoré sa udiali vo februári 2009. Snímka je rozdelená do troch častí – každá jej časť nesie meno postavy rozprávajúcej príbeh spojený s týmito brutálnymi udalosťami. V prvej časti sledujeme malého chlapca Risciho z osady, ktorého otec je vo väzení za krádež dreva, a tak žije len so svojou matkou. Malý chlapec sleduje, ako sa dospelí po večeroch rozprávajú o vraždných útokoch v neďalekej osade a zároveň zažíva útlak od spolužiakov z majority. Jednej noci neonacisti zaútočia aj na ich dom. Zavraždia Ricsiho matku, chlapcovia sa v poslednej chvíli podarí utiecť. Dostáva sa do opateru starého otca a jeho rodiny. Vyrovnávanie sa s brutálnym zážitkom a stratou matky je veľmi ťažké. Chlapec postupne stráca aj oporu dospelých okolo neho. Dve ďalšie časti filmu sledujú príbeh priateľky jedného z útočníkov a mladej advokátky, ktorej bol pridelený prípad obhajovania tohto útočníka. Advokátka sa nakoniec rozhodne z prípadu odstúpiť a po stretnutí s mladým Ricsim využije svoje právnické schopnosti na to, aby chlapcovho otca dostala z väzenia. Film je nesmierne silným dielom. Jeho silu umocňuje vedomosť, že túto brutálnu udalosť z našej nedávnej minulosti zobrazil mladý rómsky režisér. Árpád Bogdán v rovnakom roku dokončil dokumentárny film Ghetto Balboa o bývalom mafiánovi z neslávného budapeštianskeho geta, ktorý už osem rokov trénuje deti zo susedstva box, aby ich udržal od kriminálnej budúcnosti. Jeden z jeho študentov sa pripravuje na svetové majstrovstvá a snaží sa dokázať, že cesta z geta existuje.

Diskusia o prezentácii Rómov v médiách z krajín vyšehradskej štvorky

Súčasťou festivalu bola diskusia predstaviteľov médií z krajín vyšehradskej štvorky, ktoré majú výraznú rómsku

populáciu a zároveň sa v nich situácia, tak ako inde vo svete, zhoršuje. Narastajú rasistické útoky voči Rómom, vedú sa kampane proti neziskovým organizáciám a stúpa pravicový populizmus v politike. Akým spôsobom sa Rómovia sami prezentujú a akú úlohu v tom zohrávajú médiá? To boli otázky pre diskusiu predstaviteľov a predstaviteľiek médií z krajín vyšehradskej štvorky.

Katalin Gödrös je riaditeľka a iniciátorka Medzinárodnej komisie rómskych filmov. V diskusii si kladla otázku, akým spôsobom sa dá osloviť širšia divácka komunita. Akým spôsobom sa prezentovať? „Človek neustále ostáva v akejsi exotickej zóne. Ľudia hovoria, že stačí, keď ste v niečom dobrá a môžete sa tak vyšvihnúť, ale nie je to celkom pravda. Okolo nás je nesmierne veľa predsudkov a úskalí, s ktorými musíme bojovať.“ András Fái, riaditeľ maďarskej televízie dikh.tv povedal, že nenávisť voči Rómom v Maďarsku vystriedala nenávisť voči utečencom. Rómovia boli zrazu dobrí. Maďarsko kompletne zakázalo prijímanie utečencov.

Veronika Hlaváčková z romea.cz dodala, že v Čechách je rasizmus stále veľmi silný. „Ľudia svoju nenávisť otáčali smerom k utečencom, na rozdiel od Maďarska to ale obnovilo silnú vlnu anticiganizmu.“ András Fái si myslí, že nenávisť medzi ľuďmi je celkovo na vzostupe. K súčasnej situácii v Maďarsku vyjadril názor, že politici si už uvedomujú nezmyselnosť neustáleho boja proti Rómom. „Odpovedá tomu aj demografický vývoj, keď počet obyvateľov rómskej menšiny narastá, Rómovia sa viac začleňujú do spoločnosti a sú pre politikov, aj keď to znie cynicky, výrazná časť budúcich voličov.“ Účastníčkou diskusie bola aj etablovaná umelkyňa Małgorzata Mirga-Tas z poľskej obce Czarna Góra, ktorá poznamenala, že celkové povedomie o Rómoch v Poľsku je veľmi slabé. „Ľudia častokrát netušia, že je veľa vetiev Rómov. Ja napríklad pochádzam z rodu bergitských Rómov. Zároveň projekty, ktoré manažujú Rómovia alebo pracujú s rómskou menšinou, sú často dôkladnejšie kontrolované. Akoby vláda očakávala, že nebudeme pracovať tak, ako majorita.“

Pozorovanie života macedónskych Rómov vo víťaznom filme festivalu

Snímka Margina, dlhometrážny dokumentárny film mladého macedónskeho režiséra pôsobiaceho v Berlíne Ljupcha Temelkovského, sleduje príbeh rodiny žijúcej na okraji európskej spoločnosti. Osobný príbeh odhaľuje globálne štruktúry plné nespravodlivosti, vykorisťovania a rasizmu, ktoré nútia mnohé rodiny k emigrácii. Menan sa so svojou rodinou živí pílením dreva najmä pre majoritné obyvateľstvo. Film veľmi intímny spôsobom pozoruje každodenný život rodiny a sleduje, ako sa Menan postupne pripravuje na emigráciu do Nemecka, čo zosobňuje jeho túžbu po lepšom živote. V Macedónsku sa rodina a celá komunita stretávali s odmietaním a museli zápasiť o dôstojnosť. Život v Nemecku je ale pre človeka pochádzajúceho zo štátu mimo schengenského priestoru takmer neprekonateľnou výzvou. Film mal premiéru v roku 2015 na prestížnom festivale dokumentárnych filmov Cinéma du réel v Paríži a v decembri 2019 ho ocenila najvyššou cenou aj medzinárodná porota festivalu AKE DIKHEA?

Text: Paula Ďurinová

chívnych výskumov tvorili približne polovicu z asi 400 zaradencov vždy Rómovia. Zaradenci boli v pracovnom útware vždy určité obdobie, potom boli prepustení a na ich miesto prišli nové sily. Spolu bolo v tábore počas dvoch rokov internovaných asi 2000 mužov. V roku 1944 začali práce na hydrocentrále, ktorá bola pokladaná za stavbu mimoriadneho významu, preto stavebná firma Ing. Lazovský a Štefanec žiadala viac zaradených. Po vypuknutí a potlačení Slovenského národného povstania sa však skomplikovala aj stavba hydrocentrály a zaradení boli postupne prepúšťaní domov.

Perzekúcia slovenských Rómov dosiahla svoj vrchol v rokoch 1944 – 1945. Začalo sa najťažšie obdobie v živote rómskeho etnika počas 2. svetovej vojny. Na mieste Pracovného útvaru v Dubnici nad Váhom vznikol v novembri 1944 *Zaistovací tábor pre Cigánov*. Tábor zriadilo Ministerstvo národnej obrany a zaradilo ho medzi svoje zložky. Zaistovací tábor pre Cigánov bol na Slovensku jediný svojho druhu. Išlo o skutočný koncentračný tábor, do ktorého boli posielaní Rómovia z celého Slovenska i so svojimi rodinnými príslušníkmi, dokonca niektoré rodiny z východného Slovenska boli deportované pár dní pred oslobodením. Napríklad zo Sniny deportovali v novembri Ladislava Koťo-Dudiho s rodičmi. Na pobyt v tábore spomína: „*My deti jsme byly většinou venku a čekaly jsme na jídlo, nedávali tobo tolik, aby byl člověk sytý. Na den jsi dostával ráno jeden kousek chleba, komisárek a černou kávu, k obědu jen polévka a večer zase kousek chleba a černou kávu, takže to byl velký hlad.*“

Počet Rómov bol zakrátko oveľa vyšší ako kapacita tábora: v decembri 1944 tu bolo viac ako 700 väzňov. Podmienky v tábore boli veľmi ťažké. Na hlad a choroby spomína aj Jozef Tonka z Bánoviec nad Bebravou, ktorý bol tiež ako dieťa v tábore: „*Bolo to brozné, bolo málo jedla, len krajíček vojenského chleba a trochu kávy. Nám deťom sa rodičia snažili dať, čo mali. A potom tam boli choroby. Ľudia tam umierali.*“ Mimoriadne studená zima a zlé hygienické pomery v tábore sa podpísali najmä pod zdravotný stav detí a starých ľudí. Hoci v tábore pracoval lekár, jeho úloha bola veľmi ťažká. V dôsledku vojny chýbali lieky a zdravotnícke potreby na celom Slovensku a v tábore ich bol kritický nedostatok, ktorý bránil liečiť aj bežné choroby.

Smrť kosila najmä malé deti, ktoré ochoreli na zápal pľúc. Najvážnejšia ale bola epidémia škvrnitého týfusu. V priebehu januára 1945 zachvátila viacero internovaných a nakazil sa aj jeden strážnik, čo vyvolalo nepokoje v tábore, aj v blízkom meste. Rómovia začali z obavy pred nákazou z tábora utekať, čo vzbudilo u obyvateľstva v okolí strach z rozšírenia nákazy. Do tábora bolo zakázané posielat ďalších Rómov, tábor sa dostal do karantény. V tomto čase prevzali kontrolu nad táborom Nemci a rozhodli sa radikálne vyriešiť aj týfovú epidémiu. Dňa 23. februára 1945, pod zámienkou prepravy do nemocnice, naložili chorých na nákladné auto a odviezli ich do areálu miestnej zbrojovky, kde ich brutálne povraždili.

V masovom hrobe boli objavené pozostatky po 26 zavraždených. Prekvapujúca je brutalita, s akou boli zabití. Exhumačná správa podáva hrozné svedectvo o masovej vražde. Z 26 mŕtvych bolo 20 mužov, z nich jeden chlapec vo veku 15 – 16 rokov a 6 žien (jedna z nich bola str. 12 >>>

ví absolventi budú kvalifikovanými učiteľmi rómskeho jazyka, literatúry a reálií v kombinácii s iným predmetom, aktuálne pedagogikou a občianskou výchovou. Uplatnenie našich študentov bude veľmi dobré, pretože vieme, že už teraz na niektorých základných a stredných školách prebieha výučba rómskeho jazyka. Aj niektorí naši študenti maturovali z rómskeho jazyka. Budú to naši prví kvalifikovaní učitelia. Samozrejme, pre trh práce budú zaujímaví aj kvôli druhému predmetu, ktorý študujú v kombinácii. Teda, ak by sa aj neuplatnili ako učitelia rómskeho jazyka, tak ten druhý predmet ich kvalifikuje na výučbu na akejkoľvek základnej alebo strednej škole.

Výučbu tohto študijného programu zabezpečuje Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín, konkrétne Ústav rómskych štúdií. Aké sú vaše ciele a priority v najbližších rokoch?

Naším cieľom je vychovať kvalitných pedagógov, ktorí v budúcnosti budú vyučovať rómsky jazyk a literatúru v praxi. Momentálne máme prvákov na bakalárskom stupni štúdia a naším plánom je pokračovať vo vzdelávaní aj na magisterskom stupni štúdia. Dúfame, že počet našich študentov bude každým rokom vyšší.

Aký odbor ste študovali?

Mám vyštudované učiteľstvo slovenského jazyka a literatúry a filozofie na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Kombinácia jazyka a filozofie nepatrí medzi jednoduché študijné odbory. Kde ste našli motiváciu práve pre toto štúdium?

S filozofiou som sa prvýkrát stretla na gymnáziu a veľmi ma bavila. Pred písomkami som si učivo väčšinou prečítala až pred hodinou cez prestávku a dala som to na výbornú. Slovenský jazyk a literatúra neboli zo začiatku vôbec jasným predmetom štúdia, hoci som rada čítala knihy a písala básne, či prózu. Šla som na to vylučovacou metódou aj z pohľadu praxe, keďže som myslela na to, aby som si v budúcnosti vedela naplniť úväzok na základnej alebo na strednej škole. Avšak v jednom som si bola istá už od malička. Chcela som byť učiteľkou a môj sen sa mi splnil.

Ako ste zvládali vysokoškolské štúdium?

Musela som čítať veľa kníh a článkov, písať seminárne práce, učiť sa na skúšky, tak ako na každej vysokej škole. Musím sa priznať, že štúdium nebolo jednoduché.

Keď sa ma známi pýtali, čo študujem, väčšinou reagovali, že som si vybrala ťažkú kombináciu. Vôbec som tomu zo začiatku nerozumela a len som sa pousmiala, ale postupne som prichádzala na to, čo ich povzdych znamenal. Prežila som veľa prebdených nocí nad knihami, často som chodila do školy chorá, aby som nevynechala žiadnu dôležitú prednášku, či seminár. Bolo to obdobie náročné, ale krásne zároveň. Vníkala som ho ako vstup do sveta dospelých, v ktorom som prebrala zodpovednosť za svoj život, uplatnenie sa, či úspech.

Za úspechom detí stoja často aj ich rodičia. Ako to bolo u vás a vašich súrodencov?

Podporu zo strany rodiny som určite mala. Neraz so mnou prežívali stres pred skúškami, obzvlášť pri štátniciach. Moji súrodenci sú veľmi šikovní. Sme štyria a každý z nás mal možnosť vyskúšať si štúdium na vysokej škole, aj keď nie každý ju dokončil. Okrem mňa má vysokú školu brat, ktorý tiež pracuje v školstve. Ďalší dvaja bratia majú maturitu. Najstarší pracuje v komunitnom centre, okrem toho má aj svoju kapelu, taktiež natáča reláciu pre rádio Lumen. Jeden z bratov má skončenú strednú priemyselnú školu elektrotechnickú, čo si myslím, že nie je ľahká škola. V ko-

nečnom dôsledku každý z nás robí to, čo ho baví a nebojím sa povedať, že práca je zároveň aj naším koníčkom.

Pôsobíte na vysokej škole, učíte. Aká bola vaša cesta k tejto pracovnej pozícii?

K práci na vysokej škole som sa dostala prostredníctvom Alexandra Mušinku, ktorý je kultúrnym antropológom v Ústave rómskych štúdií na Prešovskej univerzite v Prešove. Pamätám si deň, keď sa mi ozval a pozval ma na stretnutie, kde sa hovorilo o tom, že sa má otvoriť študijný program rómsky jazyk, literatúra a reálie. Tam sa riešilo aj to, kto by tento odbor mohol učiť. Odvtedy som nad tým rozmýšľala. Moja prvá reakcia bola, že ja určite nie. Bola som spokojná tam, kde som predtým učila - na Súkromnej pedagogickej a sociálnej akadémii v Košiciach. Postupne som sa tam udomácnila, našla som si systém v práci, ale čosi stále vyklopkávalo v mojom vnútri, v mojej hlave blikalo červené svetielko. Nedalo mi to pokoj. Chcela som to vyklopkávanie utlmiť, svetielko v mojej hlave uhasiť, tak som sa znova stretla s pánom Mušinkom. Znova sme riešili, ako rozbehnúť študijný program, ako zabezpečiť jeho výučbu, ako naplniť jednotlivé predmety štúdia po obsahovej aj personálnej stránke. str. 11 >>>

Ak nie si svetlom, nedávaš nič

Michal Oláh je vysokoškolský profesor a redaktor týždenníka .týždeň, kde má svoj pravidelný komentár. V .klube pod lampou moderuje reláciu .blížni Michala Oláha, kde sa venuje sociálno-politickým témam. Pracoval s Antonom Srholcom v resocializačnej komunite pre ľudí bez domova Resoty, ktorú po jeho smrti niekoľko rokov viedol. V nasledujúcom rozhovore sa podelil so svojím životným príbehom a názormi na našu spoločnosť.

Čo vás motivovalo k sociálnej práci?

Počiatky záujmu o profesionálnu pomoc ľuďom v núdzi pramenia niekde v detstve. Po rozvode rodičov som ako dospievajúci chalan žil v jednej domácnosti so sestrou a švagrom, ktorí mali problémy so závislosťou na drogách. Švagogor v divokých deväťdesiatych rokoch zomrel na predávkovanie heroínom. Najskôr som chcel ľuďom pomáhať ako františkánsky kňaz, po roku v trstenskom kláštore som si to však rozmyslel a začal v Trnave študovať sociálnu prácu. Tá motivácia sa samozrejme neskôr menila aj v závislosti od mojich možností a sociálnych problémov, na ktoré som chcel reagovať. Moja prvá klientka Šarlotka zomrela a nevedel som jej nijako pomôcť. Ten zážitok vo mne vyvolal dva pocity. Bezmocnosť a túžbu stáť pri ľuďoch v ťažkých psychosociálnych situáciách.

Váš prastarý otec bol Róm. Ovplyvnilo to nejako váš život alebo život vašej rodiny?

Áno. Bol huslíčkár a človek s veľkým srdcom. V rodine sa tradovalo mnoho príbehov o jeho štedrosti k ľuďom. Nienlen takej „chlapskej“, že pravidelne rád platil celej krčme poldecáky, z čoho prababka nemala veľkú radosť, ale aj hlboko ľudskej, ako počas druhej svetovej vojny pomáhal rodinám trpiacim hladom a partizánom. Ešte v deväťdesiatych rokoch po revolúcii si na neho takto spomínali ľudia z jeho okolia, hoci bol už dávno po smrti.

Priezvisko Oláh je typicky rómske a mnoho z nás vie, že už samotné konštatovanie, že ste Róm, vás znevýhodňuje. Stretli ste sa niekedy s diskrimináciou či nenávisťou preto, že máte rómskych predkov?

Áno, ale nedá sa porovnať s tvrdou diskrimináciou, akú si zažíva mnoho ľudí, na ktorých navonok vidno príslušnosť k rómskemu národu. Zosmiešňovanie priezviska alebo otázky typu „dúfam, že nie si naozaj Cigán“, či „ty dúfam nekradneš, aj

keď máš cigánske meno“ sú toho slabým odvarom. Mám aj také tragikomické zážitky. Raz ma na východnom Slovensku hospitalizovali na infekčnom oddelení, kde ma najskôr umiestnili medzi Rómov z neďalekej osady. Na druhý deň mi povedali, že sa môžem presťahovať do inej časti oddelenia. Pýtal som sa prečo a odpoveď bola, pretože som čistý a nemusím spať medzi „Cigánmi“, čo mi vôbec neprekážalo. Inokedy hľadali rómskeho špecialistu. Po príchode mi neformálne povedali, že oni ale hľadajú človeka, čo aj vyzerá ako Róm. Žiaľ, stretávam sa s tým aj na akademickej pôde v oveľa sofistikovanejšej podobe. Rasizmus a strach z inakosti je na „bielom“ Slovensku hlboko zakorenený.

Aký máte názor na takzvanú rómsku tému a kde vidíte najväčšie problémy?

Ťažká otázka hodná medzinárodného kongresu (úsmev). A v tom je problém. O téme Rómov sa už kongresovalo a teoretizovalo možno až priveľa, nehovoriac o deklarovaných finančných prostriedkoch naliatych do tejto témy. Pomoc najviac sociálne vylúčeným Slovákom nebola doposiaľ prioritou žiadneho premiéra či najsilnejšej vládnej strany. Nie je to „sexi téma“ a politici sa boja straty voličských preferencií. Treba povedať, že oprávnené. Najväčším problémom tzv. rómskej témy je podľa môjho názoru chýbajúca politická odvaha príslušníkov majority pri vysporiadaní sa s extrémnou chudobou a diskrimináciou a malá odvaha Rómov výraznejšie lobovať za svoje práva.

V našej spoločnosti sa stále častejšie stretávame s názormi, že takzvaný rómsky problém nemá riešenie. Existujú podľa vás dostupné riešenia?

Tzv. rómsky problém nie je samozrejme len problém najviditeľnejšej menšiny Rómov žijúcej v osadách. Tá je len najvypuklejšia, čo má svoje historické, sociálne a iné príčiny. Verím, že ostrovy pozitívnej deviácie, ktoré sa objavujú na Slovensku v podobe úspešných obecných a sociálnych podnikov zamestnávajúcich prakticky 100 % Rómov zo sociálne vylúčeného prostredia, funkčné komunitné centrá či projekt Omama sú reálnou odpoveďou na tzv. rómsky problém. Som hl-

♦ Michal Oláh v utečeneckom tábore na ostrove Lesbos

boko presvedčený o nevyhnutnosti aspoň 51 % účasti Rómov na rozhodovacom procese pri tejto téme, inak je to zasa len „o Rómoch bez Rómov“. Aby som bol viac praktický, mám v tomto smere veľké očakávania aj od strany Za ľudí, ktorá do svojho predsedníctva nominovala Vlada Ledeckého s merateľnými výsledkami v pomoci najchudobnejším Slovákom.

Päť rokov ste pracovali v útulku pre ľudí bez domova Resoty. Ako si spomínate na začiatky po boku A. Srholca?

Začiatky boli také, ako keď sa stretnete so živým svätcom. Bez prehánania. Takých príležitostí nebýva v živote veľa. Na mne, resp. mojom svedomí, to nenechalo „nitku suchú“, António vždy zaťal do živého a nútil ísť do hlbiny. Antóniov odkaz najviac asi vystihuje myšlienka: „S námahou, ľútosťou, bolesťou a pokorou musíš v sebe hromadiť a chrániť svetlo. To je zmysel celej tvojej činnosti. Tento svet iné ani nečaká. Ak nie si svetlom, nedávaš nič.“ Často si ju pripomínam. Dal som vyrobiť tabuľku s touto myšlienkou a zavesil som ju na stenu Resoty. V dielni, kde ju gravírovali do hliníkovej tabuľky sa cítili touto myšlienkou tak oslovení, že nám ju dali zdarma. António hovoril o Rómoch vždy veľmi ľudsky, často spomínal svoju skúsenosť s jedným rómskym mužom, ktorý Antónia odmietol ešte za bývalého režimu udať ŠTB a nedal sa zlomiť hrozbou ani finančnou odmenou.

Zmenila vás nejako táto práca?

Dotknúť sa biedy, choroby, závislosti a hlavne smrti osamelých ľudí takto zblízka je veľmi oslobodzujúce. Po ro-

Te na nasal udut, na des nič

Michal Oláh hino o uče školakro profesoris u redaktoris andro kurkoskro lil .týždeň, kaj pisinel peskro komentaris. Andro .klubos tel e lampa hino o moderatoris andre relacija .blížni Michala Oláha, savi hiňi pal o socijalna the politicka temi. Kerelas buti le Antonoha Srholcoha andre resocijalizačno komunita vaš o bikhereskre manuša Resoty, savi buter berša pal oda, so (o Srholec) mulas, likerelas ov. Andro kada vakeriben phendas pal o peskro dživipen u save gindipena les hin pal o amaro khetañiben.

Savi sas tumari motivacija te keren e socijalno buti?

Oda interesos pal o profesijonalno pomožipen le manušenge andro pharipena avel andal o miro čhavoripen. Kana e daj le dadeha pen mukhle, somas o čhavoro savo barolas andro jekh kher la pheñaha the lakre romeha, u len sas problemas le drogenca. O šogoris andro bilače eñavardešte berša mulas, kana iľas buter heroin sar kampelas. Jekhtovar kamavas te pomožinel le manušenge sar františkansko rašaj, pal o jekh berš andro trstensko klaštoris visarďom u chudľom Trnavate te sikhľol e socijalno buti. Kadi motivacija pes palis paruveľas the avka, save sas mire šajipena u save sas o socijalna problemi, savenca kamavas vareso te kerel. Miri jekhto klijentka Šarlotka muľa u ñisar lake lake somas te pomožinel. Oda so pes ačhiľas andre mande vazdľas duj šuñibena. Somas bizorakro u the kamavas te terďol paš o manuša save hine andro phare psychosocijalna situaci.

Tumare papuskro dad sas Rom. Varesar oda pes šunel andro tumaro dživipen vaj andre famelija?

He. Sas lavutaris u manuš bare jileha. Andre famelija pes vakerenas buter paramisa

pal oda, savo lacho sas ki o manuša. Na ča ajso „muršikano“ lačhipen, hoj sakovar rado poťinelas savorenge andre karčma jepaš deci, sostar e prababa na sas bari lošali, no the ajso baro manušipen, sar kana prekal o dujto lumakro mariben pomožinelas le famelijenge save bokh tirinenas u le partizanenge. Mekh andro eñavardešte berša pal e revolucija pre leste avka leperenas o manuša so sas paš leste, the te imar sas but berša mulo.

O famelijakro nav Oláh hino tipicko romano u buter džene amendar džanas, hoj oda, hoj som Roma amen thovel andre na lačhi situacija. Arakhľan pen varekana la diskriminacijaha vaj nakamibnaha vaš oda, hoj tumen sas o romane phure?

He, no našti pes te thovel paš e zorali diskriminacija, savaha pen arakhen but manuša, pro save pes dikhel, hoj hine andal o romano nipos. O pherasa le navestar vaj o phučibena sar „paťav, hoj na sal čačo Cigáň“, vaj „paťav, hoj tu na čores, the te tut hino romano nav“, oda hin ča nazaralo tejos. Ačhile pes mange the tragikomicka situaci. Jekhvar pre vichodno Slovaťiko somas andre ñemocňica pro infekčno kotor, kaj man jekhvarestar thode maškar o Roma andal e paši osada. Pro aver dıves mange phende, hoj šaj džav andro aver kher andro koda kotor. Phučavas soske u on phen-de, hoj vaš oda, hoj som žužo u na musaj te sovel maškar o „Cigana“, soha man absolutno na sas problemas. Aver dıves rodeľnas romane špeciľalistas. Kana avľom na formalno mange phende, hoj on roden le manušes, savo the diťhol sar Rom. Pro bi-bacht, arakhav man oleha the andre akademija (uči škola), odoj hiňi buter sofistikovano forma. Rasizmus u e dar averipnastar hine pro „parno“ Slovaťiko baro zoralo.

Sar dikhen avka vičindĩ romaňi tema u kaj dikhen o nekh bareder problemi?

Pharo phučiben pro savo kempel te kerel o maškarthemutno kongresos (asal). U oda hino o problemas. Pal e tema Roma pes kongresinela u teoretizinelas buter sar kampelas, aňi na vakerav pal o deklarimen financiji save dine andre kadi tema. Te pomožinel le nekhbuter pre sera thode Slova-kenge dži akana na sas e priorita vaš o ñisavo premijeris vaj nekh zoraleder rajipnaskri sera. Nane oda „sexi tema“ u o politika daran hoj našavena o alosaripnaskre preferenciji. Kempel te phenel, hoj len hin čačipen. Nekh bareder problemas andre avka phen-dĩ romaňi tema hin, sar oda me dikhav, na dosta politicko troma la majoritatar te lačharel o ekstremno čoripen the diskriminacija u the na dosta troma le Romendar zoraleder te kerel lobing vaš o peskre čačipena.

Andro amaro khetañiben hin so jekh ta buter o gindipena, hoj avka vičindo romano problemas našti te lačharel. Dikhen tumen varesave realna lačharipena?

Avka vičindo romano problemas nane ča o problemas savo hin ole Romen, so dživen andro osadi u saven nekhbuter dikhas. Oda hino ča nekhbuter dikhlo, vaš oda hine o historicka, socijalna the aver uštara, soske ada hin avka. Paťav, hoj o thana kaj hiňi pozitivno devijacija, save pen arakhen pre Slovaťiko sar o lače gavutne u socijalna firmi save len andre buti prakticki 100% Romen andal o socijalno čoripen, o funkčna komunitna centri vaj o projektos Omama hine o realna droma sar te lačharel o romano problemas. Bares paťav, hoj nekhfrimerder 51% Romendar musaj te den o lav andro oda procesos paš kadi tema, avervar oda ela palis ča „pal o Roma bi Romengro“. Hoj te avav buter prakticko, hin man bare užaripe-na la seratar Za ľudi, savi andro šerutñipen thodaľas le Vlado Ledecký, savo resľas o čačo pomožipen le nekhčoreder Slovaķenge.

Pandž berša kerenas buti andro utul-kov le bikhereskre manušengro Resoty. Sar penge leperen pro jekhto uštara paš o Anton Srholec?

Jekhtovar oda sas, sar kana pen arakhen le džide sunte manušeha. Čačes. Andro dživipen nane but ajse momentı. Pre mande, pre miri vodi na ačhiľas jekh thav šuko, Antonio sakovar čhindas andro džido mas u ispidelas man dureder te džal. Antonioskro barvalipen nekhfeder phenel o gindo: „Phares, pharipnaha, dukhades u bi o baripen andre peste musaj te cirdel u te arakhel o udut. Oda hin vaš soske keres peskri buti. Oda svetos aver aňi na užarel. Te na sal udut, nades nič.“ Buterval mange oda avel pre godi. Diňom te kerel e tablica ole lavenca u figindom la andre Resota pre fala. Andre firma, kaj gravirinde e hľiňikovo tablica avka but kamenas kada gindo, hoj la amenge dine bilovengro. Antonio sakovar vakerelas pal o Roma but manušikanes, buterval vakerelas pal o jekh romano murš, savo andro purano režimos na diňas le Antonio andro ŠtB, na darandıľas aňi bilače lavendar, na iľas aňi o love.

Varesar tumen parudas kadi buti?

Te čalavel o čoripen, o nasvalipen, zavislosť u nekhbuter o meriben, kana meren o manuša so hine korkore, te avel avka pašes, anel bari sloboda. Pal o berša kana ačhavavas e karijera u prastavas pal o materijalno barvalipen vaš oda, hoj kamavas te kerel mištes mire pašenge, oda sas o prindžaripen savo mange pomožindas te ačahol, andre soste hin o čačikano molipen. Paťav, hoj the andro Devleskre jakha. Adadıves džanav, hoj mange na kempel absolutno ajci but, sar so but berša gondolinavas.

San o uče školakro sikhavno u redaktoris andro magazinoss .týždeň, sikhaven e socijalno buti. Save gindenca, pozicijenca u resenca aven o terne manuša te sikhľol kadi buti?

koch budovania kariéry a naháňania sa za materiálnym úspechom pod zámienkou zabezpečenia blízkyh to bola skúsenosť, ktorá mi pomohla chápať, čo má ozajstnú cenu. Verím, že aj v Božích očiach. Dnes viem, že toho potrebujem oveľa menej, ako som si dlho myslel.

Ste vysokoškolským profesorom a redaktorom časopisu .týždeň, učíte sociálnu prácu. S akými názormi, postojmi a cieľmi idú mladí ľudia študovať tento odbor?

Sociálnu prácu učím v Ústave Dr. Pavla Blahu v Skalici, odkiaľ pochádzal aj Anton Srholec. Stretávam sa s rôznymi motiváciami, od zvedavosti spojenej s chuťou spraviť niečo so svojím životom až po skúsenosť z dnešného rána, kedy ma oslovila riaditeľka domova sociálnych služieb, ktorá chce získať kvalifikáciu v odbore Sociálna práca. Za tých pätnásť rokov čo interne alebo externe učím na rôznych univerzitách na Slovensku i v Čechách som sa naučil neposudzovať príliš prísne motiváciu ľudí pre štúdium sociálnej práce. Tie motívy sa zvyčajne postupne zdokonaľujú. Spomínam si na jedného staršieho taxikára – Róma či krupierku, pri ktorých mi kolegovia na katedre vyčítali, prečo takýchto ľudí vôbec prijímame a čo oni majú so sociálnou prácou. Neboli ani veľmi dobrými študentmi. Dnes sú z oboch skvelí sociálni pracovníci, bývalý taxikár je tereňakom a exkrupierka pracuje na sociálnej kuratele. Vzdelanie vnímam ako službu. Je úlohou vysokoškolských pedagógov byť exemplarhant (pozn. red. príklady priťahujú), aby sme presvedčili aj študentov či uchádzačov s nedokonalými motívmi postupne svoje motívy zdokonaľovať.

V novembri uplynie tridsať rokov od Nežnej revolúcie a pádu totality. Ako sa zmenila naša spoločnosť za tri desaťtý roky demokracie a slobody?

Vzhľadom na môj vek nechcem hodnotiť celé toto obdobie, možno len obdobie po roku 1996, odkedy pracujem v sociálnej sfére. Pozitívne hodnotím stále väčšie uvedomenie si potreby osobnej zodpovednosti za komunitu, v ktorej žijeme. Ďalej sa prijalo viacero sociálnych zákonov, do sociálnych služieb vstúpil súkromný a neziskový sektor, máme stále viac vzdelaných sociálnych pracovníkov – aj z radov Rómov. Zdá sa, že aj zdravotníctvo sa pomaličky začína hýbať. Teší ma, že na čele rezortu zdravotníctva je ministerka s citom pre ľudí inej farby pleti. Popri tom ma veľmi trápi únos nášho štátu vrahmi, mafiánmi ako aj ľuďmi

ako sú V. Mečiar s R. Ficom a ich suitami. Vohnali Slovensko do rúk mafiánov a extrémistov. Dôsledkom oligarchického štátu je 2,5-násobne vyšší počet odvrátiteľných úmrtí ako je štandard EÚ, chudobní ľudia zomierajú bez kvalitnej sociálno-zdravotnej starostlivosti, národná doprava je na katastrofálnej úrovni a mohli by sme pokračovať ešte dlho. Napriek tomu má SMER – sociálna demokracia po dvanástich rokoch bačovania preferencie stále cez dvadsať percent. Je to absurdné, hoci chápem potrebu ľudí po sociálno-demokratickej strane. SMER má však so sociálnou demokraciou spoločné asi tolko, čo Kotlebova LSNS s ľudskými právami. Všetko však nie je iba zlé. EÚ vďačíme za rozsiahlu sociálnu pomoc, mnoho vecí sa v spoločnosti zlepšilo a vďaka obeti Janka Kuciaka a Martinky Kušnírovej sme začali bojovať s chobotnicou zla.

Hlavne v poslednom desaťročí registrujeme nárast extrémnej pravice nielen u nás, ale aj v Európe a vo svete. V čom vidíte príčiny toho, že ľudia stále častejšie a ohotnejšie dávajú svoj hlas vo voľbách tým, ktorí napríklad popierajú alebo bagatelizujú holokaust a sympatizujú s nacizmom?

Začnem tragikomickou skúsenosťou, ak dovoľíte. Dnes ráno sa ma študenti pýtali, akú budeme mať po voľbách vládu. Odpovedám, že takú, aká bude nová koalícia. Otázka nasleduje: „Aká bude nová koalícia?“ Odpovedám: „Taká, ako bude znieť od 1. 4. 2020 úradný pozdrav v SR.“ Otázka nedeochkávajúcich študentov: „Aký bude nový pozdrav?“ Odpoveď by mohla byť: „Na stráž, súdruhovia!“ Odpovedá sa: „Naveky amen bratia...“ Táto skúsenosť by ešte pred tými desiatimi rokmi znela dosť absurdne. Po najbližších voľbách 2020 však čelíme hrozbe vládnutia za pomoci strany používajúcej slovník nacistického Nemecka. Ako som povedal vyššie, leví podiel na tom majú „smeráci“ zodpovední za choré súdnictvo, (ne)vymožiteľnosť práva a celkový zlý právny stav v republike. Výmena Fica za Pellegriniho na kandidátke Smeru je len paródiou, na mafiánskom spravovaní štátu sa v prípade zostavenia vlády touto stranou nič nezmení. Nenechajme sa pomýliť. Pre Rómov nespravili nič! Teda niečo áno, najchudobnejších zakonzervovali v chudobe a sociálnom vylúčení. Ako to súvisí s bagatelizáciou holokaustu a sympatiami k nacizmu? Strany s týmito myšlienkami sa cyklicky objavujú vo viacerých krajinách Európy. Skratkovité, extrémistické a radikálne riešenia budú vždy priťahovať nemalú časť spoločnosti. Slovensko nie je výnimkou. Úplne inú silu však majú extrémisti v štáte,

kde funguje vymožitelnosť práva, súdnictvo a ostatné policajné zložky, ako v krajine nakazenej kočnerovcami, bašternákovcami, kaliňákovcami, bödörovcami a ktovie kým ešte. Takto postihnutá spoločnosť sa nevie efektívne brániť chorobám extrémizmu.

Ste veriaci človek. Plní podľa vás cirkev dostatočne svoju úlohu, čo sa týka pomoci najslabším a najchudobnejším, či pri pozitívnom formovaní spoločnosti a boju proti neznášanlivosti a nenávisti?

Katolícka cirkev koná neraz v intervaloch desiatok alebo stoviek rokov. Systémovo reaguje na spoločenské problémy niekedy neskoro alebo vôbec, inokedy jej členovia nasadzujú život pri pomoci chudobným. Príkladom takejto obety je nedávno zosnulá rehoľná sestra Veronika Rácková. V oblasti pomoci chudobným robí teda cirkev na Slovensku i v zahraničí obrovský kus dobrej práce. Spoločnosť má neraz od cirkvi očakávania podobné, aké by mala mať od politických strán či atavistických mimovládnych organizácií. Tu vidím problém. Základnou úlohou cirkvi je viesť a sprevádzať ľudí v živote podľa evanjelia v duchu toho, čo povedal svätý Pavol apoštol: „Milovať budeš svojho blížneho ako seba samého! Láska nerobí zle blížnemu; teda naplnením zákona je láska“. Praktické naplnenie tohto príkazu lásky je už na svedomí každého člena cirkvi, nemôžeme stále len hľadiť na jej predstaviteľov a sami nepriložiť ruku k dielu. Veľká škoda, že sa na čelo cirkvi po revolúcii nedostali osobnosti s morálnou autoritou ako Anton Srholec či Vladimír Jukl. Možno by sme sa nedežili koketovania cirkevných hierarchov s extrémistami a komunistami, ako sme tomu v poslednej dobe svedkami. V boji proti neznášanlivosti a nenávisti by cirkev mohla a mala spraviť podstatne viac. Nie som si len istý, či jej súčasný servilný predstaviteľia majú na také niečo odvalu.

Aké plány, ciele a sny máte do budúcnosti?

Ak hovoríme o našich plánoch a cieľoch, tak sa vraví, že vtedy sa pán Boh najviac usmieva. Vyberiem si preto sny, pretože tie nám podľa Junga vedia spravidla veľa povedať o našich skrytých túžbach. Snívam o normálnych veciach. Usmiatejších ľuďoch bez predsudkov v našich uliciach, vymetení extrémnej chudoby, zamedzení zbytočným úmrtiam a elementárnej vymožitelnosti spravodlivosti pre každého. Nič zvláštne, pritom stále tak vzdialené. Snívam len o obyčajnej normalnosti medzi ľuďmi.

Braňo Oláh, foto: archív MO

E socijalno buti sikhavav andro Inštitutos Dr. Pavloskro Blahoskro andre Skalica, khatar sas the o Anton Srholec. Arakhav man buter motivacijenca. Varesave džene kamen te sikhľol u kamen vareso te kerel peskre džživipnaha. U adadžives tošara manca vakerdžas e šerutňi andal o kher vaš o socijalna pomožipena, savi kamel te chudel e kvalifikacija andre socijalno buti. Tel o dešupandž berša, kana interno vaj eksterno sikhavav pro buter univerziti pre Slovaťiko u andro Čechiko sikhľilom te na dikhel but striktno pre motivacija le manušengri, save sikhľon e socijalno buti. E motivacija pes lokhes lačharel. Leperav mange pro jekh phureder taksikaros – Romes vaj e krupijerka. Mire kolega pre katedra pre mande banges dikhenas vaš lenge, hoj soske ajse manušen las u so len hin le socijalno butaħa. Na sas aňi but lačhe študenta. Adadžives hine soduj džene but lačhe socijalna butarne, o purano taksikaros hino andro terenose, e ekskrupijerka kerel buti pre socijalno kuratela. O sikhľuviben dikhav sar e služba. Oda so musaj amen, o uče školakre sikhavne te kerel hin te avas exempla trahunt (lav red. prikladı cirden), hoj te sikhavas the le študenten vaj olen so kamen te sikhľol u saven hin na lačhe motivaciji, hoj ola motivaciji šaj polokhes lačharen.

Andro novembros ela tranda berša pal e Kovľi revolucija, kanastar e totalita pelas. Sar pes parudās amaro khetaňibe prekal o trin dekadi andre demokracija u sloboda?

Te dikhel pro mire berša, na kamav te vakerel pal o savore ola berša, šaj ča pal o berš 1996, kanastar kerav buti andre socijalno sfera. Pozitivno dikhav, hoj sakovar buter šunas amari personalno zodpovednosť vaš e komunita, andre savi dživas. Kerde buter socijalna zakona, andro socijalno službi uštađas o privatno the na profitoskro sektoris, hin amen sakovar buter sikhade socijalna butarne – the maškar o Roma. Avka diťhol, hoj o sasťipna-

skro sektoris lokhes džal opre. Som lošalo, hoj e šerutňi andro sasťipnaskro rezortos hiňi e ministerka, sava hin o šuňiben kijo manuša saven hin aver cipa. Paš oda mange hin phares vaš oda, hoj amaro štatos čorde o manuša, so murdaren, mafijana the o manuša sar V. Mečiar, R. Fico lengre bandaha. O Slovaťiko thode andro vasta le mafijanenge the ekstremistenge. Oligarchicko štatos kerđas oda, hoj amen hin 2,5-var buter meribena save na musaj te aven sar hino o štandardos andre EU, o čore manuša meren bio kvalitno socijalno the sasťipnaskro pomožipen, a narodno doprava hiňi katastrofalno u šaj phenas the but aver buta. The avka SMER – socijalno demokracija pal o dešuduj berša so likerel e zor, chudel o preferenciji buter sar biš percenta. Oda hino absurdno, the te ačaluľav, hoj le manušenge kampil e socijalno-demokraticko sera. SMER le socijalno demokracijaha hin ajci but jekhetano sar le Kotleboskri LSNS le manušíkane čačipnenca. No na savoro hino bilačho. Palikeras EU vaš o baro socijalno pomožipen, but buta hine feder andro amaro khetaňiben u pal oda, so murdarde o Janko Kuciak the Martina Kušnírovo pen chudľam te marel le nalačhipnaha.

Nekhbuter andre paluňi dekada dikhas, hoj e ekstremno čači sera barol na ča ke amende, the andre Europa u andre luma. Soske o manuša sakovar buter u korkore pendar den peskro hangos andro alosaripena olenge, save phenen, hoj o holokaust vaj na sas, vaj na sas ajso pharo u hin len o simpatiji kijo nacizmus?

Chudava jekh tragikomicko situacija, savi pes mange ačhiľas. Adadžives tošara mandar o študenta phučenasa, savo amen ela rajipen pal o alosaripen. Phenav, hoj ajso, savi ela nevi koalicija. Aver phučiben avel: „Savi ela nevi koalicija?“ Phenav: „Ajsi, savo ela le jekhto aprifostar 2020 o oficijalno palikeriben andre SR.“ O phučiben le študentendar so pen našti doužaren: „Sar pes neves palikere-

la?“ Oda šaj avka: „Na stráž, súdruhovia!“ U pre oda pes pales phenel: „Na veki amen, bratia...“ Mekh anglo deš berša te phenel ajso vareso elas čačes dosta absurdno. Pal o nevo alosaripen 2020 pes šaj ačhel, hoj o rajipen likerela zor jekhetanas la seraha, savi vakerel avka, sar andro nacisticko Němicko. Sar imar phendom, nekhbuter vaš oda kerde o „smeraka“, save kerde o nasvale sudi, oda, hoj pes našti doresel o čačipen u nalačhi legalno situacija andre republika. Te thovel le Pellegrinis pro Ficoskro than pre kandidatka andro Smer hiňi ča e parodija, te kadi sera kerela o rajipen, nič na ela aver, ačhela mafijansko šerutňipen andro štatos. Na den tumen te chochavel. Vaš o Roma na kerde nič! No, vareso kerde, le nekh čorededženen likerde andro čoripen u socijalno ekskluzija. Sar oda džal paš o lava pal o lokho holokaust u simpatiji kijo nacizmus? O seri ole gindenca pen sakovar sikhaven avri andro buter thema andre Europa. Sig dromengre, ekstremisticka u radikalna uštara sakovar ke peste cirdena na cikno kotor manušen. Slovaťiko nane aver. Aver zor hin le ekstremisten andro štatos, kaj pes šaj doresel o čačipen, o sudi u aver policajna kotora, sar andro them, kaj opre hine o kočnerovci, bašternakovca, kaliňakovca, bödörovca u ko džanel mekh ko. Ajso nasvalo khetaňiben našti efektívno te arakhel korkoro peste anglo ekstremisticko nasvalipen.

Sal o manuš, so paťal. Kerel e khangeri dosta andro pomožipen le nekhčorededer manušenge, bızoralenge, vaj andro pozitivno formacija andro khetaňiben, marel pes nakamibnaha?

E katolicko khangeri kerel akcija andro intervalos maškar o dekadi vaj šela berša. Sistemovo del e reakcija pro khetaňibnaskre problemı varekana na sig vaj na del, varekana o džene den pengro džživipen kana kampil te pomožinel le čorenge. Ajso vareso kerđas e mňiška Veronika Rácková, savi na but

angomis muľas. Andro pomožipen le čorenge e khangeri pre Slovaťiko u andro aver thema kerel baro kotor lačhi buti. O khetaňiben buterval užarel la khangeratar vareso ajso, so kampil te užarel le politicko serendar vaj birajipnaskre organizacijendar. Adaj dikhav o problemas. O fundamentalno res so musaj te kerel e khangeri hin te liđžal le manušen prekal o džživipen avka, sar phenel o evanjelium, sar phendās o suntu apoštol Pavol: „Kameha le manušes avka, sar tut korkores! O kamiben na kerel doš le manušeske, o zakonos pes pherđarel kamibnaha.“ Sar pes ajso mangipen te kamel le manušen kerel andre prakticko sfera, oda hin pre vodi sako džzeneskro andre khangeri, našti sakovar ča te dikhel pro khangerakre šerutne u amen nič te na kerel. Nane mištes, hoj pen andro šerutňipen andre khangeri pal e revolucija na chudle o manuša saven sas e moralno autorita, sar Anton Srholec vaj Vladimír Jukl. Šaj, hoj na dikhľamas e koketerija maškar o khangerakre šerutne u ekstremista u komunista, sar oda andro palune berša dikhľam. Andro mariben angle natolerancija u nakamiben e khangeri šaj kerđas čačes buter. Na džžanav, te lakre akanutne servilna šerutnen hin pro ajso vareso dosta troma.

Save hine tumare plani, resa u sune pal o avipen?

Kana vakeras pal o amare plani u resa phenel pes, hoj o Del chudel nekhbuter te asal. Vakerava pal o sune, ola amenge, sar phenel o Jung, phenen but pal o amare garude mangipena. Džžav suno pal o normalna buta. Pal o manuša save asan pro ulici, nane len nalačhe dikhipena, hoj na ela ekstremno čoripen, o manuša na merena hijaba u sako šaj resela peskro elementarno čačipen. Oda nane nič so našti, no the avka oda hin dur. Miro suno hino pal o normalno drom the likeripen maškar o manuša.

Kerđas: Braňo Oláh. Preložila: Erika Godlová

E. Milo: Viem, aká je práca asistenta osvedy zdravia ťažká

Eugen Milo má 42 rokov, pochádza z Michaloviec, ale momentálne býva v obci Drahňov, kde pôsobil ako asistent osvedy zdravia. V súčasnosti pracuje ako koordinátor asistentov osvedy zdravia v spádovej oblasti Trebišov. Pomáhal pri epidémii osýpok, mumpsu, hepatitídy a aj v čase veľkého výskytu syfilisu v lokalite Trebišov. Popri svojej práci študuje na vysokej škole v odbore sociálna práca. „Keď bolo v Trebišove veľa prípadov syfilisu, nechtiac som šliapol na použitú injekčnú striekačku a musel som mesiac čakať, aby som sa dozvedel, či sa u mňa syfilis prejaví, alebo nie,“ hovorí o rizikách svojej práce.

Kedy a prečo ste sa stali súčasťou projektu Zdravé komunity?

V roku 2013 som začal pracovať ako asistent osvedy zdravia pre Platformu na podporu zdravia znevýhodnených skupín a ako asistent som pokračoval aj v novej organizácii Zdravé komunity.

V čom ste videli najväčšie problémy komunity?

Ako asistent som pracoval v maďarsky hovoriacej obci Drahňov. Najväčším problémom bola hlavne rečová bariéra, klienti sa bez mojej pomoci nevedeli objednať na lekárske vyšetrenia, neporozumeli lekárom ako majú brať lieky, nerozumeli lekárom aké majú ochorenia, nevedeli si vybaviť sanitné vozidlo, ak niekto potreboval prevoz do nemocnice v Košiciach. Pomáhal som im vybaviť si kartičku poistenca, vybaviť novoroden-

com rodný list a zdravotné poistenie. V čase epidémie mumpsu sa klienti nevedeli po slovensky dohovoriť s pracovníčkami Regionálneho úradu verejného zdravotníctva (RÚVZ) v Michalovciach. Deti, ktoré boli hospitalizované s mumpsom na infekčnom oddelení v Michalovciach sa tiež nevedeli dohovoriť po slovensky s lekármi a sestričkami.

Ako ste riešili tieto problémy?

Ak bolo potrebné, tak som s klientmi chodil ako sprievod na lekárske vyšetrenia a lekárom som prekladal do slovenčiny to, čo mi klienti povedali maďarsky. V čase epidémie mumpsu som bol veľmi často oslovovaný pracovníčkami RÚVZ, kde sme spoločne navštevovali rodiny a ja som klientom do maďarčiny prekladal, aby sa dostavili k lekárom na vyšetrenia a na potrebné odbery krvi. Často ma oslovovala aj vrchná sestra z infekčného oddelenia v Michalovciach, kde mi k telefónu dala klienta a ja som musel do maďarčiny prekladať to, čo bolo potrebné.

Začínali ste ako asistent osvedy zdravia, teraz asistentov koordinujete.

Koncom augusta 2015 ma telefonicky oslovil expert pre terén Richard Koky a ponúkol mi miesto koordinátora asistentov osvedy zdravia. Na rozmyslenie som dostal 24 hodín a veľmi som váhal, či miesto koordinátora prijmem, lebo som vedel, že je to veľká zodpovednosť a budem riadiť určitú skupinu ľudí. Nakoniec som sa rozhodol a od septembra 2015 som koordinátorom asistentov osvedy zdravia.

◆ Eugén Milo (druhý zľava) a jeho asistenti osvedy zdravia.

Prvý mesiac bol trochu ťažší, lebo som sa musel naučiť vypisovať rôzne tabuľky a zvyknúť si na inú administratívu. Ako koordinátor som za asistentov dostal ľudí, ktorých som už poznal zo školení, a to bolo pre mňa výhodou.

Aké metódy využívate pri riadení svojich asistentov?

Od svojich asistentov vyžadujem, aby mi neklamali, aby poctivo chodili do terénu a hlásili mi, ak sa v teréne vyskytne nejaké infekčné ochorenie. Sám viem, aká ťažká je práca asistenta v teréne, tak dokážem prižmúriť oko ak treba, ale viem byť aj prísny.

V súčasnosti študujete popri práci vysokú školu.

Mám ukončené stredné odborné učilište strojárské s maturitou – odbor mechanik nastavovač NC a CNC strojov. Momentálne študujem prvý ročník sociálnej práce na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce v Michalovciach. Chcem si zvýšiť vzdelanie a chcem si dokázať, že to zvládnem.

Aké problémy najčastejšie trápia ľudí v spádovej oblasti, v ktorej pôsobíte?

Vysoká nezamestnanosť, čo znamená nedostatok peňazí a potrebných vecí pre rodiny. Sú tu veľké problémy s bývaním, hlavne v lokalite Trebišov. Taktiež aj úžera, ale o tej veľmi klienti nechcú vraviť.

Médiá opakovane informovali o epidémii syfilisu v Trebišove.

Hlavným problémom je prostitúcia, následkom čoho sa šíria pohlavné ochorenia ako syfilis a kvapavka. Problémom je aj vysoký počet fetujúcich detí vo veku od 6 – 15 rokov. V letnom období skoro stále trápí osadu Trebišov hepatitída typu A. Dôvod? Na päťtisíc obyvateľov osady je iba jeden stojan s pitnou vodou. V osade sú nízke hygienické štandardy klientov, následkom čoho sú aj premnožené hlodavce, šváby a ploštice. Aj keď z osady pravidelne dvakrát do týždňa odvážajú komunálny odpad z veľkokapacitných kontajnerov, je stále všade neporiadok a nájomné byty, ktoré patria mestu Trebišov sú znečistené a zdevastované. Niektoré sú podľa môjho názoru neobývateľné.

Obracajú sa klienti priamo na vás, alebo im pomoc musíte ponúknuť vy?

Klienti sa väčšinou obracajú na mojich asistentov. Z našej strany oslovujeme klientov hlavne pri potrebe preventívnych prehliadok alebo povinného očkovania.

S akými inštitúciami spolupracujete v meste Trebišov?

Spolupracujem s regionálnym úradom verejného zdravotníctva, mestským úradom, školami, úradom práce, mestskou políciou, nemocnicou.

Ako konkrétne dokážete pomôcť?

Asistenti pri epidémii syfilisu chodili do rodín s pracovníčkami úradov práce a písal sa individuálny plán na každú rodinu, kde

Pracovná pozícia koordinátora a asistenta osvedy zdravia by mala byť ukotvená v systéme pomáhajúcich profesií, hovorí Lenka Bužová zo Zdravých komunit

Lenka Bužová je koordinátorkou asistentov osvedy zdravia v oblastnej skupine Snina v rámci národného projektu Zdravé komunity. Má univerzitné vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v odbore sociálna práca. Je tridsiatnička, má jedno dieťa a s manželom čakajú druhý prírastok do rodiny.

Ako vnímala rodina a okolie vaše štúdium na vysokej škole?

V rodine som bola prvou vysokoškoláčkou a moja blízka rodina ma v štúdiu veľmi podporovala nielen psychicky, ale spočiatku aj finančne. Študovala som externe. Prvýkrát so mnou išiel otec, pretože bolo potrebné zaplatiť školné a báli sa pustiť ma samú s veľkou sumou peňazí, vtedy to bolo 13 500 slovenských korún. Keďže som bývala na dedine, okolie o mojom štúdiu rozprávalo a vnímali to s rešpektom a uznaním.

Je vo vašej rodine bežné, že ženy majú vysokoškolské vzdelanie?

Áno, nie je to nič neobvyklé. Okrem mňa majú vysokoškolské vzdelanie aj moja sestra a sesternica.

Aký bol váš pracovný a rodinný život predtým, ako ste začali koordinovať asistentov osvedy zdravia?

Ešte počas externého štúdia na vysokej škole som si privyrábala v občianskom združení Na podporu vzdelávania, ktoré malo program pre deti s názvom Predškolská výchova rómskych detí. Pomáhala som učiteľke v triede ako asistentka. Neskôr som pracovala v rámci absolventskej praxe s hendikepovanými deťmi. Po vysokej škole som pôsobila ako sociálna pracovníčka v Záchytnom tábore Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a neskôr ako terénna sociálna pracovníčka v Nižnom Hrabovci. Po materskej a rodičovskej dovolenke som sa zamestnala v meste Strážske na pozícii asistentky terénneho sociálneho pracovníka. No a potom som začala pracovať v Zdravých komunitách.

Ako ste sa dozvedeli o výberovom konaní?

Z internetovej stránky Asociácie pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC). V lete 2013 som sa prvýkrát dozvedela o pozícii koordinátora asistentov osvedy zdravia a prihlásila som sa na výzvu, ktorá bola zverejnená. Nespĺňala som podmienku trvalého bydliska, pretože výzva bola na Michalovce, takže ma neprijali. Už samotný názov prezrádza, že to bude niečo spojené so zdravím, a to ma zaujalo a zároveň ma aj lákalo vyskúšať niečo nové.

Ďalšia výzva bola zameraná na oblastnú skupinu Snina, kde som mala trvalý pobyt a na túto pozíciu som bola prija-

◆ Lenka Bužová

tá. Veľmi som sa tešila, že vyskúšam niečo nové, čo v mojom okolí ešte nebolo. Trocha som sa aj obávala, či tú prácu zvládnem a či nesklamem.

Aké boli začiatky v tejto práci?

Všetci sme boli na rovnakej čiare, išli sme do niečoho nového, avšak s veľmi veľkou chuťou a nasadením. Začiatky boli úžasné. Pamätám si, že hneď na prvom školení sa vytvorili dobré vzťahy, veľa sme sa rozprávali, radili sa, ako čo najlepšie vykonávať svoju prácu.

D. Žigová: Motivujem mamičky, aby zostali v nemocnici tak dlho, ako je nutné

V roku 2000 pracovala v Základnej škole v Šaci ako asistentka učiteľa, neskôr v komunitnom centre. Zamestnala sa aj ako pokladníčka v obchode alebo robotníčka v závode. Šesť rokov pracovala vo fabrikách v Anglicku. Po návrate na Slovensko sa zamestnala v Univerzitnej nemocnici L. Pasteura v Košiciach ako asistentka v projekte Zdravé komunity. Pomáha zdravotným sestram a lekárom prekonávať jazykové a kultúrne bariéry s hospitalizovanými pacientmi z rómskych komunít a pacientom chrániť svoje zdravie dodržiavaním liečebného režimu a osvetou. „V predošlých zamestnaniach som sa cítila dobre, no zároveň som si uvedomovala, že ma tieto pozície nenapĺňajú. Najťažšia bola práca v Anglicku, kde som vo veľkom chlade triedila zmrazené kurčatá. S touto prácou som skončila pre zdravotné problémy. Rozhodla som sa vrátiť domov na Slovensko a žiť možno skromnejšie, ale šťastnejšie,“ hovorí Darina Žigová.

Ako hodnotíte svoj život v zahraničí?

Všetko má svoje výhody a nevýhody. V Anglicku sa mi páčil prístup ľudí k človeku. Angličania sú pre mňa veľmi milí ľudia bez predsudkov, v škole som sa nestretla so segregáciou. Práca je tam oveľa lepšie ohodnotená. Nevýhodou bolo stále daždivé počasie, podnájem boli veľmi drahé. Niekdedy som cítila nebezpečenstvo ísť večer von. Ešte by som spomenula zdravotníctvo. Myslím si, že na Slovensku je to oveľa lepšie, čo sa týka liečenia pacientov.

Čo bolo v Anglicku najťažšie?

Začiatky. Neovládali sme anglický jazyk, a tak sa nám ťažko hľadala práca. A museli sme si zvyknúť na počasie.

Prečo ste sa rozhodli vrátiť späť na Slovensko?

Už nás nebavil ten monotónny život. Práca, škola a domov. Chýbali nám miesta na Slovensku, kde radi chodíme. Chýbala nám rodina, sneh a slnko. A hlavne som cítila, že nechcem celý život pracovať vo fabrike v Anglicku. Chcela som si na Slovensku nájsť dobrú prácu a žiť spokojne, doma.

Ako ste získali informácie o práci asistentky osvetu zdravia v prostredí nemocníc?

O tejto pozícii som sa dozvedela začiatkom februára 2017 z internetovej stránky Zdravých regiónov, kde bola výzva na pozície asistentov v niekoľkých nemocniciach. Mala som radosť a nádej, pretože vždy som chcela pracovať v nemocnici. Samozrejme, bola som aj trochu neistá, či som dosť dobrá pre túto prácu a mala som strach z pohovoru. Ten bol v pohode, len som bola trochu nervózna. Keďže bolo viac uchádzačov, prebehli dve kolá. Mala som obavy, či budem prijatá práve ja. Čakala som každý deň na telefonát.

Oznámili vám, že ste prijatá...

Bola som veľmi šťastná a dúfala som, že si to nerozmyslia.

Ako to vnímala rodina?

Moja rodina a priatelia boli nadšení, pretože vedeli, že som vždy chcela pracovať s chudobnými ľuďmi v zdravotníctve. Bála som sa, či to zvládnem, nakoľko je to pilotná aktivita, ktorá sa nikdy predtým v nemocniciach nerealizovala. Mala som obavy ako ma prijme personál a pacienti.

Predstavte nám váš pracovný deň.

Pracujem na oddeleniach šestonedelia, rizikovej gravidity, gynekológie, neonatológie a na pôrodnej sále. Ráno začínam na oddelení šestonedelia, kde pripravím pacientky na rannú gynekologickú a detskú vizitu. Po vizite, ak niekto dobre neporozumel tomu, čo lekár povedal, im to na ich požiadanie vysvetlím spôsobom im vlastným. Pomôžem individuálne každému klientovi v závislosti od toho, či potrebuje psychickú podporu, motiváciu alebo vypočutie. Tiež im hovorím o potrebe pobytu v nemocnici, o výhodách dojčenia, o osobnej hygiene, škodlivosti fajčenia a podobne. Spolupracujem s asistentmi osvetu zdravia v lokalitách napríklad pri prepustení detí z nemocnice, alebo s terénnymi sociálnymi pracovníkmi. Ak si budúce mamičky prajú, aby som ich podporila pri pôrode, tak som im k dispozícii. Pri pôrode som najmä pri veľmi mladých rodičkách, ktoré sú vystrašené z nového prostredia a sú prvýkrát v nemocnici. Častokrát nechcú spolupracovať s personálom počas pôrodu, preto ich upokojujem a vysvetľujem im v rómčine, čo a ako majú robiť.

domím, že majú v teréne niekoho, na koho sa môžu spoľahnúť a požiadať ho o pomoc.

Zdravie Rómov je zložitá oblasť. Čo je vašou motiváciou v obdobiach, keď narádzate na prekážky?

Mojou motiváciou sú prípady klientov, ktoré sa podarilo vyriešiť a dotiahnuť do úspešného konca. Ak sa niečo nedá riešiť z jednej strany, určite sa to dá z iných strán, a to ma posúva vpred. Vyskúšať všetky možnosti.

Čo považujete vo svojej práci za osobný úspech?

Najviac som hrdá na svojich asistentov, na ich posun vpred, na to ako sa prestali báť vystupovať na verejnosti, ako si sami dokážu pripraviť a realizovať osvetové aktivity v teréne. Ich posun vpred považujem aj za svoj osobný úspech. Veľmi ma teší, ak ich môžem podporiť, povzbudiť, viesť a motivovať, aby pokračovali vo svojej činnosti, aby sa rozvíjali a zvyšovali si vzdelanie, a aby vedeli reagovať na krízové situácie.

Moje asistentky pôsobia v lokalitách Brekov, Čičava, Dlhé nad Cirochou, Karná, Malá Domaša, Nižný Hrabovec, Ondavské Matiašovce, Snina, Stakčín a Ubľa. Dve lokality sú pridružené, Kučín a Žalobín. V lokalite Strážske mám asistenta.

Aké úspechy sa vám v spolupráci s asistentkami a asistentom podarilo dosiahnuť v týchto lokalitách?

Medzi úspechy by som zaradila takmer stopercentnú zaočkovanosť vo viacerých lokalitách, spoluprácu so základnými školami, s materskými školami, lekármi, pracovníkmi rôznych inštitúcií. Úspechom je aj spolupráca

◆ Darina Žigová

Čomu sa venujete najviac?

Snažím sa venovať všetkým pacientkam podľa individuálnych potrieb. Ak mám však povedať niečo konkrétne, najviac sa snažím psychicky podporiť a motivovať klientky, aby zostali v nemocnici tak dlho, ako je to potrebné a aby dodržiavali liečbu. Tiež sa často venujem spolupráci s asistentmi v teréne, najmä v prípadoch, keď si môžu rodičia prísť po svoje prepustené deti. Snažím sa byť nápomocná ľuďom z chudobného prostredia, ale aj personálu nemocnice, nakoľko chápem, že to nemajú niekedy ľahké. Prepájam tieto dva mosty a dúfam, že sa mi to darí.

Čo vás v práci najviac teší?

Keď niekomu môžem pomôcť a vidieť spokojnosť na tvári človeka. Vtedy cítim, že som potrebná pre niektorých ľudí v tejto nemocnici. Som hrdá, keď ma primár pochváli za môj ľudský a profesionálny prístup k práci alebo keď mi pacientky poďakujú za pomoc.

Pokračujete vo svojom vzdelávaní...

Mám ukončenú dievčenskú odbornú školu, strednú umeleckú školu a strednú zdravotnícku školu. Momentálne študujem

učiteľstvo a vychovávateľstvo na Súkromnej pedagogickej a sociálnej akadémii v Košiciach.

Chcem študovať, lebo si myslím, že si to dnešná doba vyžaduje. Jednak mi pedagogické minimum poslúži pri edukácii klientov a klientov v nemocniciach a tiež, ak by sa tento projekt skončil, tak by som mala kvalifikáciu pracovať aj v školstve.

Čo považujete za svoj osobný úspech?

V osobnom živote je najväčším úspechom moja rodina, manžel a deti. Za úspech považujem aj to, že neustále niečo študujem a som v živote aktívna. Nedokázala by som len sedieť doma a čakať, čo mi spadne z neba.

Kde sa vidíte o desať rokov?

Ak to bude možné, budem stále pracovať v nemocnici, pretože ma táto práca veľmi baví a vykonávam ju s radosťou. Dorábam si pedagogické vzdelanie, z ktorého chcem čerpať pri edukácii klientov a klientok. Zároveň chcem viesť moje dve už dospelé deti k práci a viere. Spolu s manželom im chceme byť oporou. Rada by som bola v budúcnosti babičkou.

Text a foto: Tomáš Sivák

◆ „Najviac som hrdá na svojich asistentov.“ hovorí L. Bužová.

Skúste pomenovať najvýznamnejšiu spoluprácu pri zlepšovaní podmienok pre zdravie Rómov?

Myslím si, že pre každého koordinátora je najvýznamnejším úspechom vytvorenie siete lekárov a zdravotníckych zariadení, ktorí sú spokojní nielen s prácou, prístupom, komunikáciou a vystupovaním asistentov, ale aj s ve-

s klientmi a to, že akceptujú mojich asistentov v teréne, radia sa s nimi, obracajú sa na nich s problémami a že vedia, že môžu asistentom dôverovať.

Akým aktivitám s deťmi sa v práci venujete?

Najčastejšie je to hygiena (hygiena tela, rúk a ústnej dutiny), ale tiež som realizovala aktivity zamerané na prvú pomoc, bezpečnosť na cestách, zdravú výživu, reprodukčné zdravie alebo na témy týkajúce sa závislosti na alkohole alebo cigaretách.

Cítite sa ako vzor pre svoje asistentky a asistenta?

Myslím si, že áno, a to najmä svojím prístupom k nim. Neberiem ich ako podriadených, ale ako kolegov a partnerov. V skupine sa navzájom rešpektujeme, nechávam priestor na vyjadrenie každému, rada si vypočujem aj iné názory a nápady. Nemám problém prijať nápad či návrh iného kolegu zo skupiny, pokiaľ sa nám zdá, že je najlepší. Často spolu riešime aj rôzne súkromné problémy, pri ktorých sa snažím pomôcť.

Čo by ste vo svojej práci chceli ešte dosiahnuť?

Nepovedala by som, že je to môj cieľ, skôr želanie, aby sa pozícia koordinátora asistentov osvetu zdravia a pozícia asistenta osvetu zdravia ukotvila v systéme pomocných profesií, aby sa naša práca stala prestížnou a lukratívnou nielen pre nás, pre našich klientov, ale aj pre iné inštitúcie, ktoré doteraz nespokoľňovali, pretože táto práca je prospešná. Je poslaním každého z nás pomôcť a byť nápomocným.

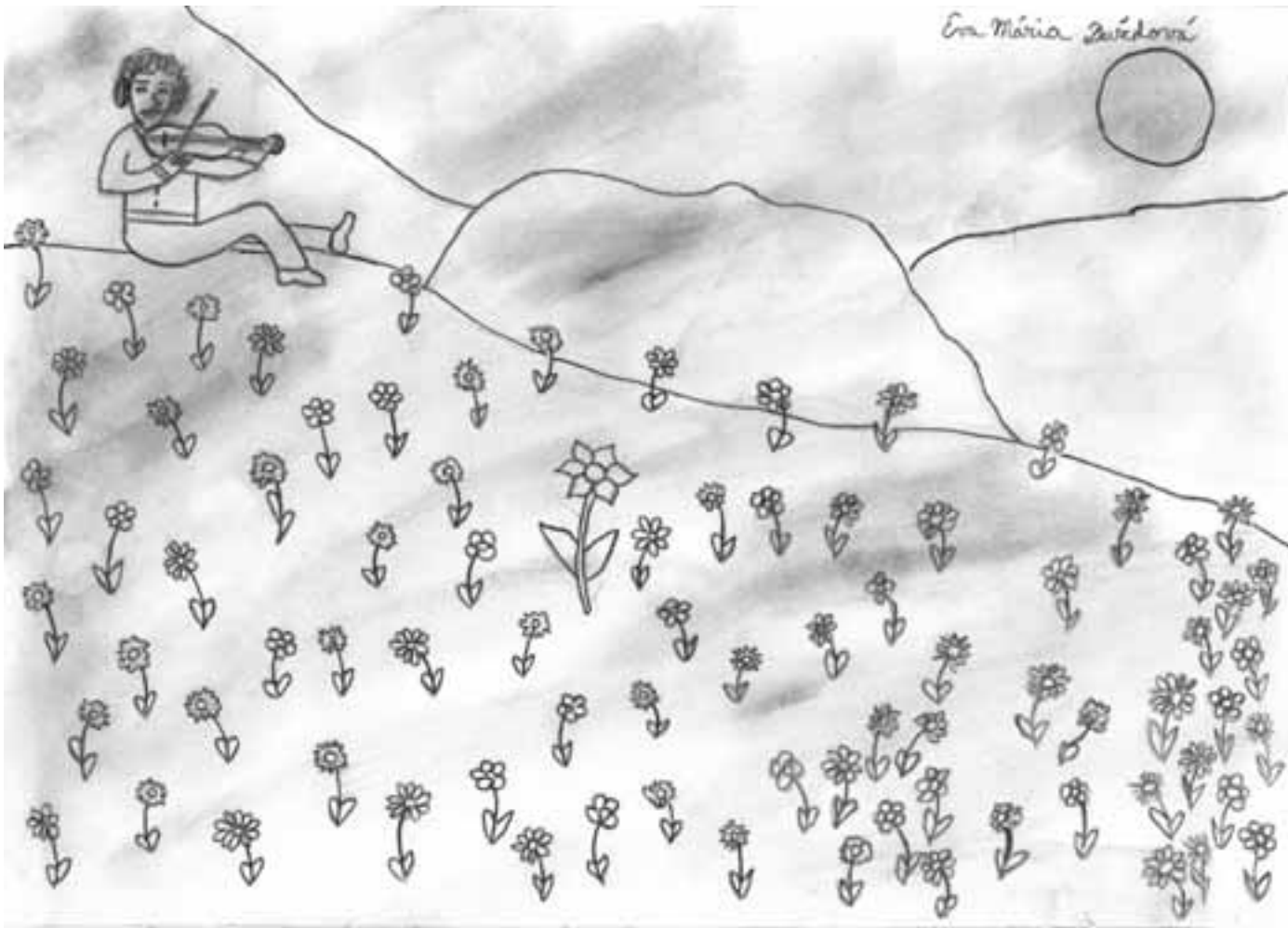
Text: Tomáš Sivák, foto: Tomáš Sivák a archív LB

Živý kvet / Džidži lúlúdi

Kráľ Lacho ležal na smrteľnej posteli a najlepši doktori sveta, felčiari, mastičkári a bylinkári si podávajú kľučky na jeho zámockej komnate, ale nikto mu nevie pomôcť. Jeho mladší brat Phuj si už mädlí ruky, že kráľ zomrie a on konečne po dlhých rokoch prevezme trón. Rómska veštica Sadžanli sedí vo svojom príbytku urazená, že si kráľ Lacho na ňu nespomenul. „Čo si myslíš, že tí doktori, felčiari, mastičkári mu pomôžu? Tí nemajú ani šajnu, čo kráľovi je a čo mu pomôže!“ hovorí si v duchu nazlostene a urazene Sadžanli. No predstava, žeby mal kráľ Lacho zomrieť a moc prevziať jeho mladší brat Phuj jej nedáva spať, a preto sa rozhodne, že pôjde za kráľom Lačhom. Avšak kráľovských vojakov už ovláda Phuj. Vojaci sa ho boja, lebo vedia, že ak Lacho zomrie, on prevezme moc. Dokonca im pohrozil, že ak ho nebudú počúvať, po smrti kráľa s nimi zatočí. Pri bránach kráľovského zámku stojí Dilino, mohutný svalnatý chlap, ale hlúpy, silný a poslušný. Z neho Phuj urobil náčelníka kráľovských vojakov. Mal od neho príkaz nepustiť už do zámku žiadneho doktora, mastičkára alebo iného liečiteľa, nech už kráľ Lacho zomrie. Pri bránach zámku stojí Sadžanli a chce ísť za kráľom. „Čo tu stojíš, čo chceš?“ spýtal sa jej Dilino, náčelník kráľovskej vojenskej armády. „Som veštica Sadžanli a viem, ako nášmu milovanému kráľovi pomôcť,“ povedala strážcom Sadžanli. „Ty vieš, akí tu boli doktori, mastičkári a iní liečitelia a kráľovi Lačhovi nepomohli?! A ty, obyčajná Cigánka, mu chceš pomôcť? Hahaha,“ smial sa Dilino. „Vypadni odtiaľto, lebo tá dám zbičovať!“ pohrozil jej a prikázal vojakom zatvoriť bránu. Sadžanli stojí pred hradbami a zúfalo sa zamýšľa nad tým, čo len bude s kráľovstvom, ak moc prevezme Phuj. Vtom sa v hradbách otvoria tajné dvere a z nich vyjde kráľov najvernejší radca Godžaver. „Poď, Sadžanli, rýchlo!“ skríkol na vešticu, aby si to nevšímali vojaci. „Poď, zavediem ťa ku kráľovi Lačhovi!“ schytil ju za ruku a stiahol do tajných dverí v hradbách. Tie viedli úzkou podzemnou chodbou priamo do komnaty ku kráľovi. „Pán môj, dovoľ mi, aby som ti predstavil človeka, ktorý ti môže pomôcť,“ oslovil kráľa radca Godžaver a ukázal na Sadžanli. „Je to veštica, čo žije v rómskej osade. Ona pozná liek na tvoju chorobu,“ povedala a ustúpil dozadu. Pred kráľom ticho stála Sadžanli a čakala, čo povie. „Prepáč, milá Sadžanli, na teba som úplne zabudol, a pritom bola si to stále ty, ktorá mi neraz pomohla,“ prosil o odpustenie kráľ, že ju skôr neoslovil. „Máš liek, ktorý ma vylieči?“ opýtal sa a netrpezlivo čakal, čo mu Sadžanli odpovie. „Viem, ako by sa ti dalo pomôcť, pán môj, ale to nie je v mojich rukách,“ odpovedala Sadžanli. „Ako to?“ udivene sa jej opýtal kráľ. „Tebe pomôže iba čaj uvarený z lupeňa živého kvetu, ktorý rastie na osamote-nom ostrove Korkoro za siedmimi morami na ďalekom východe. Tam na rozsiahlej lúke rastú také kvety, ktoré kvitnú iba vtedy, ak im hrá hudba sedem dní od rána do večera a na ôsmy deň iba na jednom z nich vykvitnú živé lupene. Ten hudobník, ktorý im bude hrať, musí byť čestný a mať dobré srdce. Iba ten, kto kvetom bude hrať sedem dní, môže kvet so živými lupeňmi odtrhnúť a iba on môže uvariť čaj a uzdraviť chorého. Každý, kto sa pokúsi zabiť človeka, ktorý sa odhodlal takú ťažkú úlohu splniť, sám zomrie a ak mu niekto ukradne živý kvet a uvarí si z neho čaj, tiež zomrie, lebo v takom prípade má čaj opačné účinky. Zázračná sila lupeňa kvetu sa premení na jed,“ dlho vysvetľovala Sadžanli kráľovi, čo a kto ho môže zachrániť. Kráľ sa pozeral nechápavo na Sadžanli a zmohol sa iba na otázku: „A máme takého hudobníka, o akom hovoríš?“ „Máme, a žije v tvojom kráľovstve,“ odpovedala mu s úsmevom na tvári. „Kto je to a prečo ešte nie je v mojom paláci?“ opýtal sa zlostne kráľ. „Lebo si ho nikdy do tvojho paláca nepozval,“ odpovedala Sadžanli a pokračovala, „je to Zolo, róm-sky hudobník, ktorý každý deň hráva pánom na husliach v miestnej krčme.“ Kráľ hneď poslal poslov po Zola, aby ho priviedli do paláca. Phujovi bolo podozrivé, že kráľ poslal svojich poslov po obyčajného rómskeho hudobníka. „Čo môže byť za tým?“ vrtalo mu v hlave, a preto prikázal svojmu vernému sluhovi Sakerdovi, aby nenápadne zistil, prečo si dal kráľ zavolať Zola. Sakerdo sa skryl za dverami kráľovskej komnaty, a keď kráľ a Sadžanli vysvetľovali Zolovi, čo má urobiť, aby uzdravil kráľa Lača, Sakerdo to všetko počul a povedal Phujovi. „To nesmieme dovoliť!“ nazlostene skríkol Phuj. „Pôjdeš za Zolom a zabiješ ho!“ prikázal Phuj svojmu sluhovi Sakerdovi. „To nemôžem urobiť, pán môj!“ prosil sluha svojho pána Phuja. „A to už prečo?“ spýtal sa Phuj. „Zolo je vyvolený a od chvíle, keď sľúbil kráľovi, že úlohu splní, stal sa nesmrteľným. Ten, kto sa ho pokúsi zabiť, zomrie!“ vysvetľoval sluha Phujovi. „No dobre. Ak je tak, urobíme to inak. Počkáme si na Zola, keď sa bude vrac-ať aj so živým kvetom, a ten mu ukradneme. Kráľ Lacho zomrie a ja sa stanem vďaka čaju z lupeňa živého kvetu nesmrteľným. Prevezmem trón a budem vládnuť večne,“ škodoradostne sa tešil Phuj. Jeho sluha Sakerdo mu však nepovedal, čo sa stane tomu, kto kvet ukradne. Na druhý deň

hneď ráno stál pred palácom kráľovský koč zapriahnutý párom koní a so zásobami na dlhú a ďalekú cestu. V koči sedí Zolo vyobliekaný ako gróf a pripravený na cestu, ale najmä splniť dôležitú úlohu a priniesť živý kvet. Pod pazuchou má svoje husličky, ktoré sú hlavnou súčasťou jeho úlohy. Musí si ich strážiť ako oko v hlave, aby sa im nič nestalo. Ak by sa pokazili alebo nedajboh polámali, nemal by na čom hrať kvetom, tie by nekvitli a nevykvitol by ani živý kvet. Zolo sa rozlúčil so svojou rodinou, kráľom Lačhom a vešticou Sadžanli a namieril si to aj s kráľovským kočom na juh k moru, do malého prístavného mestečka Sapesdel, kde sa križujú všetky lode, obchodné, lode objaviteľov, ba aj lode korzárov. Je to taká malá zastávka na občerstvenie, prenocovanie a oddych pre moreplavcov. A práve to je miesto, kde nejaká loď vezme Zola na svoju palubu na cestu na ďaleký východ za siedmimi morami na ostrov Korkoro. Keď dorazil do mestečka Sapesdel, Zolo žasol pohľadom na more a nádherné lode - jedna krajšia ako druhá, lebo nikdy nevidel more a ani lode. Kočišovi sa poďakoval a poslal ho domov. Teraz už len nájst kapitána nejakej lode, ktorá ho vezme na plavbu za siedmimi morami na ostrov Korkoro. Peňazí mal dosť, aby zaplatil kapitánovi lode. A kde nájde takého kapitána? No predsa v krčme! Tam, kde sa schádzajú všetci moreplavci, aby sa najedli, vypili si a oddýchli. Ako tak stojí a vychutnáva si pohľad na more a nádherné lode, vyschlo mu v krku, preto sa vybral do krčmy tiež. Najbližšia bola krčma U beznohého Kala. Vošiel dnu, sadol si za voľný stôl a objednal si jedlo a pivo. V krčme sedeli obchodníci, objavitelia a iní moreplavci. Jedni sa plavili z východu na západ, iní zo západu na východ, alebo na juh. Zolo sedí a obzerá sa okolo seba, koho by oslovil, aby ho vzal na svoju loď na ďaleký východ, keď v tom ho osloví jednooký muž. „Máš voľné, môžem si prisadnúť?“ opýtal sa. Zolo sa jednookého muža zľakol, ale nedal to na sebe spoznať. „Nech sa páči,“ odpovedal. Muž si prisadol, objednal pivo a obzeral si hostí. Aj Zola, lebo bol vyobliekaný ako gróf. „Si obchodník? A ktorá je tvoja loď?“ spýtal sa Zola. „Nie, nie, ja nie som obchodník. Som obyčajný hudobník,“ a vytiahol svoje husle spod dlhého kabáta. „Tak zahraj!“ zavelil Zolovi jednooký muž. Zolo začal hrať a mužovi sa jeho hra veľmi páčila. „Ja som Jekjhakhuno a som korzár. Plavím sa po siedmich moriach z východu na západ, zo severu na juh a opačne. Beriem bohatým a rozdeľujem chudobným. Som korzárom siedmich morí a každý mi hovorí korzár Jekjhakhuno preto, že mám iba jedno oko.“ Zolo sa tomu, že sedí s korzárom siedmich morí potešil, veď sa potrebuje dostať na ostrov za siedmimi morami. „A čo ty? Čo tu hľadáš v tomto mestečku?“ opýtal sa Jekjhakhuno Zola. „Potrebujem sa dostať na ostrov Korkoro, ktorý je na ďalekom východe za siedmimi morami, a keďže si korzárom siedmich morí, mohol by si mi pomôcť,“ vysvetlil mu Zolo a zároveň ho požiadal o pomoc. „Hahaha! To je najmenej a urobím to veľmi rád. Vidieť, že si čestný človek a máš dobré srdce. My, korzári, vieme odhadnúť človeka. Máme to v krvi. Rád ti pomôžem,“ prisľúbil sa korzár Zolovi. Dohodli sa, že hneď ráno vyrazia na plavbu. Jekjhakhuno ešte ponúkol Zolovi, že môže prespať v kajute jeho lode. Bola to tá najväčšia a najkrajšia loď v prístave. Keď sa Zolo ráno zobudil, korzárova loď už bola na šírom mori a ďaleko od prístavu mestečka Sapesdel. Plavila sa na východ. Zolo na lodi posádke spríjemňoval chvíle hraním na husliach a korzárom sa jeho hranie páčilo. Spievali a tancovali. Plavili sa niekoľko týždňov, kým dorazili na koniec siedmeho mora. Bol už večer a nad morom sa dvíhala hustá hmľa. Nič nebolo vidieť. „Si si istý, že sme už na mieste?“ opýtal sa Zolo Jekjhakhuna. „Po týchto moriach sa plavím už dvadsať rokov a poznám tu každú štvorcovú míľu. Ver mi! Už sme na mieste,“ odpovedal korzár. „Ale nič nevidieť, nevidieť žiadny ostrov, ktorý hľadám,“ obával sa Zolo, že sú na nesprávnom mieste. „Vieš čo, Zolo, zakotvíme loď a počkáme do rána, kým nespadne hmľa. Potom uvidíš tvoj ostrov,“ upokojoval Jekjhakhuno Zola. „Dobré teda,“ odvetil Zolo. Korzár prikázal svojim mužom, aby spustili kotvy, že počkajú do rána. Keď ráno Zolo vstal, neveril vlastným očiam. Pred ním sa vypínal mohutný ostrov. Bol to ostrov Korkoro, ktorý hľadal. Pohľad z diaľky na ostrov však nič nenaznačoval tomu, že by na ňom boli lúky s kvetmi. Bolo vidieť iba vypínajúce sa kopce a hory. „Možno niekde vo vnútrozemí budú aj lúky,“ upokojoval sa Zolo, keď nasadal do pripravenej lodky, aby ho dopravila na ostrov. Rozlúčil sa s korzárom Jekjhakhunom a jeho posádkou. „O osem dní po mňa príď! Nezabudni!“ pripomenul Zolo korzárovi. „Len ty sa nič neboj! Urob, čo máš urobiť a ja prídem,“ ubezpečoval ho korzár Jekjhakhuno. Korzárovi muži vysadili Zola na ostrove a vrátili sa na loď. Tá sa pomaly strácala z dohľadu za obzorom v šírom mori. Zolo ostal na ostrove sám iba so svojimi vernými husľami. Sadol si na pláž do jemného piesku a husle položil vedľa seba. Ušúľal si cigaretu, zapálil ju a pomaly, držiac ju v pravej ruke, potáhoval. Do ľavej ru-

ky nabral za hrší piesku, ktorý mal žltú až zlatistú farbu. Prehrabával ho v dlani a jeho žltozlatá farba ho ubezpečovala v tom, že je na správnom ostrove a že niekde vo vnútrozemí je rozsiahla lúka, na ktorej kvitnú živé kvety žltozlatej farby. „Vystúpim na ten najvyšší kopec, a ten mi poskytne pohľad na lúku s kvetmi,“ pomyslel si Zolo a keď dofajčil, vybral sa na kopec. Keď tam asi po hodine ťažkého výstupu dorazil, bol celý prepotený, lebo mu slnko svietilo do chrbta. Pozerá sa pred seba a vidí iba hory, pozrie sa nalaivo a vidí hory, pozrie sa napravo, a tam sú tiež hory. Otočí sa a za sebou vidí nekonečné more. „Som na správnom ostrove? Neoklamal ma Jekjhakhuno? Určite ma vysadil na nesprávnom ostrove! A ja som mu veril!“ zúfal si Zolo. „Čo teraz bude s naším kráľovstvom, ak zomrie kráľ Lačo a moc prevezme jeho brat Phuj? Ako sa pozriem ľudom z nášho kráľovstva do očí? Budem pre všetkých iba obyčajný zbabelec, ktorý nedokázal splniť úlohu,“ obával sa Zolo, že úlohu už nesplní a že sklamal. Zrazu sa nad ostrovom strhla silná búrka. Zolo utekal dolu kopcom, aby sa niekde pred búrkou schoval. Na pláži si všimol vrak lode zaborenej takmer z polovice do piesku. Vošiel do vraku, aby sa schoval pred búrkou, keď v tom sa zablyslo a Zolo sa ocitol na inom mieste. Ten vrak lode bol totiž akousi bránou do iného sveta. Zolo sa zrazu ocitol na rozsiahlej lúke plnej kvetov. Bolo to niečo úžasné. „Predsa som na správnom ostrove a Jekjhakhuno ma nesklamal,“ s úsmevom na tvári konštatoval Zolo. Vytiahol husle spod dlhého kabáta a začal hrať rómske čardáše a iné piesne. S údivom sa pozeral, ako sa stonky kvetov vlnia, pohybujú z pravej strany na ľavú a opačne, ako keby tancovali podľa Zolovej hudby. Sedem dní im od rána do noci Zolo hral a v noci spal. Posledný, siedmy deň, keď dohral, čakal, kedy rozkvitne jeden zo živých kvetov. Lenže nič. Čakal až do polnoci a nič. Potom zaspal. Keď sa ráno zobudil, v strede rozsiahlej lúky sa vypínal jeden zo živých kvetov. Bol zo všetkých najvyšší. Bol to ten kvet, ktorý má vyliečiť kráľa Lača. Zolo bez čakania kvet odtrhol a vložil ho do kapsy. Prešiel bránou vo vraku lode späť na ostrov Korkoro, kde ho pred ôsmimi dňami vyložil korzár Jekjhakhuno. V diaľke sa už blížila k ostrovu korzárova loď. „Jekjhakhuno je presný, nesklamal ma,“ radostne konštatoval Zolo a už sa tešil na návrat domov. Lenže počas plavby do malého prístavného mestečka Sapesdel korzár Jekjhakhuno vážne ochorel. Mal vysoké teploty a zomieral. Zolo sa pozrel do svojej kapsy na živý kvet. „Ak odtrhnem jeden lupeň z kvetu, uzdravím Jekjhakhuna a pre kráľa Lača ich ešte ostane dosť,“ povedal si v duchu. Preto rýchlo odtrhol zo živého kvetu jeden lupeň a uvaril z neho čaj, ktorý dal vypiť korzárovi Jekjhakhunovi. Ten okamžite vyzdravel a bol ešte silnejší ako predtým. „Ďakujem ti Zolo, nebyť teba, už by moje mŕtve telo žrali žraloky,“ ďakoval Jekjhakhuno Zolovi. „Nemusíš mi ďakovať, veď nebyť teba, tak by som ten záračný liečivý kvet nikdy nenašiel.“ Takto si vymieňali názory, kto komu viac pomohol a ani si nevšímli, kedy doplávali do mestečka Sapesdel. Tam sa Zolo rozlúčil s korzárom Jekjhakhunom a jeho posádkou a ponáhľal sa rýchlo domov ku kráľovi Lačovi. Korzár ešte za to, že ho vyliečil dal Zolovi mešec zlatých dukátov, ktoré vzal bohatým kupcom. Zolo však po ceste domov stretol ešte troch ľudí, ktorí zomierali, a keďže mal dobré srdce, nenechal ich zomrieť a daroval im po jednom lupeni zo živého kvetu, uvaril čaj a tých ľudí vyliečil. Keď už bol na hranici svojho kráľovstva, vytiahol živý kvet z kapsy. Na ňom bol už iba jeden lupeň. „To bude stačiť na vyliečenie kráľa Lača,“ pomyslel si Zolo a pokračoval smerom k palácu. Lenže mladší brat kráľa Phuj už na Zola čakal aj so svojimi mužmi. Zola prepadli, zbili a ukradli mu živý kvet aj s posledným liečivým lupenňom. Phuj sa škodoradostne usmieval. „Hahaha! Teraz už isto môj brat, kráľ Lačo, bez živého kvetu zomrie a ja prevzmem moc. Ešte predtým si uvarím čaj z tohto posledného lupeňa, budem nesmrteľný a budem vládnuť večne,“ robil si plány Phuj. Ten však nevedel, že čaj uvarený z lupeňa živého kvetu má liečivé účinky iba vtedy, ak ho uvarí ten, kto kvetu pomohol rozkvitnúť a kto ho odtrhol z lúky. V opačnom prípade sa liečivý účinok mení na jed. A tak si Phuj uvaril čaj, a keď sa z neho napil, padol na zem a už viac nevstal. Zomrel. V paláci všetkých smrť Phuja zasakočila, ale aj potešila. Nikto však nepoznal príčinu jeho smrti. Kráľ Lačo stále ležal na smrteľnej posteli a čakal na Zola, na liečivý kvet, ktorý ho postaví na nohy. Keď dobíť a dotrhaný Zolo dorazil do paláca, bol nešťastný, že pre kráľa nemá liek. Všetko kráľovi vyrozprával - ako rozdal štyri lupene zo zlatého kvetu smrteľne chorým a vyliečil ich a že jeden lupeň nechával pre neho, ale ten mu Phujovi muži ukradli, zbili ho a aj mu zlomili jeho milované husle. Vtedy veľička Sadžanli pochopila, že Phuj zomrel, lebo vypil čaj z lupeňa živého kvetu, ktorý pre neho nebol liekom, ale jedom. Potom sa zamyslela. „Počkaj, Zolo! Hovoríš, že štyri lupene si rozdal chorým, čo to potrebovali a piaty lupeň ti ukradli

Phujovi muži?“ spýtala sa ho Sadžanli. „Áno, presne tak, ako hovoríš,“ odpovedal Zolo. „Ale živý kvet, pokiaľ dobre viem, má šesť lupeňov a nie päť! Kde je ten šiesty?“ spýtala sa v nádeji, že ten posledný lupeň niekde musí byť. „Ukáž kapsu!“ prikázala Zolovi. Ten jej ju podal, ona vložila ruku do kapsy a vytiahla z neho posledný lupeň. Zrejme z kvetu odpadol, keď ho Zolo vkladal do kapsy. Všetci sa potom radovali, lebo kráľ Lačo vďaka Zolovi a veštici Sadžanli vyzdravel a vládol ešte dlhé roky. Zolovi dal vyrobiť tým najlepším majstrom nové husle z najkvalitnejšieho dreva a vymenoval ho za hlavného kráľovského hudobníka, vešticu Sadžanli za hlavnú kráľovskú liečiteľku. Všetci sa v kráľovstve kráľa Lača mali veľmi dobre. Či kráľ Lačo ešte žije a či sa ľudia v jeho kráľovstve majú stále dobre, to už vám neviem povedať, lebo odvtedy už ubehlo veľmi veľa rokov.

* * *

O Thagaris o Lačo pašol pro mulano hadžos u nekfeder doktora, makhlyne the drabara peske poden o kľamki pre leskro thagaruno kher, kajča ňiko leske nadžanel te šigitinel. Leskro nekterneder phral o Phuj peske makhel o vasta, hoj o thagaris merela u ov agorutnes pal o but berša prelela e zor. E romaňi drabaňi e Sadžanli bešel andre peskro kheroro rušli, hoj peske o thagaris Lačo pre late aňi na leperdža. „So peske gondofinel, hoj kola doktora, makhlyne leske šigitinena? Kolen nane aňi džaňiben, so le thagariste hin u so leske šigitinla!“ phenel peske andre peste choľamen the rušli e Sadžanli. Kajča o dikhiben, hoj kamľahas o tagaris Lačo te merel u e zor te prelel leskro terneder phral o Phuj lake nadel te sovel, u vaš oda peske phendža, hoj džala pal o thagaris Lačo. Kajča le thagariken slugadžén imar zoraľarel o Phuj. O slugadža pes lestar daran, bo džanen, hoj te o Lačo merela, ov prelela e zor. Džigor len daradža, hoj te les našunena, palo meriben le thagariskro lenca bondžarela. Paš o bare vudara le thagariskre khereskro ačhel o Dilino, baro zoralo murš, kajča dilino, zoralo the sašundo. Lestar o Phuj kerdža šerale le thagariskre slugadženge. Sas les lestar parančolišagos te namukel imar andro thagariko kher ňisaves doktoris, makhunes abo avres drabaris, kaj imar o thagaris Lačo te merel. Paš o bare vudara le thagariskre khereskre ačhel e Sadžanli u kamel te džal pal o thagaris. „So adaj ačhes, so kames?“ phučla pes latar o Dilino, o šeralo le thagariskre slugadžengro. „Som e drabaňi Sadžanli u džanav, sar amare kamlune thagariske te šigitinel,“ phendža le slugadženge e Sadžanli. „Tu džanes, save sas adaj doktora, makhlyne the aver drabara u le thagariske le Lačheske našigitinge?! U tu, chocsavi romaňi džuvli, leske kames te šigitinel? Hahaha,“ asalas o Dilino. „Dža adarig, bo tut dava te mare!“ daradža la u parančolindža le slugadženge te phandel andre o baro vudar. E Sadžanli ačhel anglo uče fali u bilošaňi gondofinel upral oda, so ča ela le thagaripnaha, te e zor prelela o Phuj. Andre oda pes andro uče fali phundravel o garudo vudar u andal leste avriavel le thagariskro nekpáčavleder degodžaver o Godžaver. „Av, Sadžanli, sigo!“ vičhindža pre drabaňi, kaj te na dikhen u slugadža. „Av, lidžava tut kijo thagaris Lačo!“ chudňa la vasterstar u cirdňa la andro garudo vudar andro uče fali. Ola lidžan sane telphuvakre dromeħa prosto andro kher kijo thagaris. „Rajeja miro, domuk mange, kaj tuke te sika-vav manušes, savo tuke šaj šigitinel,“ lavardža le thagaris o Godžaver u sikadža pre Sadžanli. „Oda e drabaňi, so

dživel andre romaňi osada. Oj prindžanel draba pre tiro nasvaliben,“ phendža u geľa palal.

Anglo thagaris čitones ačelas e Sadžanli u užarelas, so phenela. „Maruš, guľi Sadžanli, pre tute bisterdžom, u paš oda salas sojekhvar tu, savi mange najekhvar šigitindžal,“ mangelas o thagaris, kaj leske te omukel, hoj la sigeder na lavardža. „Hin tut draba, savi man sastarela?“ phučla latar u izdranes užarelas, so leske e Sadžanli palephenela. „Džanav, sar pes tuke diňahas te šigitinel, rajeja miro, kajča oda nane andre mire vasta,“ palephendža e Sadžanli. „Sar oda?“ n´achaľuvibnaha pes latar phučla o thagaris. „Tuke šigitinela ča o tejos tado le lupeňendar la džidža ľuľakrendar, savi barol pre korkori phuv pašardži bare paňeha pro Korkoro pal o eľta bare paňa pro duralo avriavelipen. Odoj pre buchľi maľa baron ajse ľuľuda, save ľuľuďaren ča akor, sar lenge bašavel bašaviben eľta dživesa tosa-rastar dži rači u pro ochtoto džives ča pre jekh lendar avri-ľuľuďaren o džide lupeňa. Oda lavutaris, savo lenge bašavľa, musaj te avel pačivalo u the les te el ľačo jilo. Ča oda, ko le ľuľuďenge bašavela eľta džives, šaj e ľuľuďi le džide lupeňenca čhinel tele u ča ov šaj tavel o tejos u sastarel le nasvales. Dojekh, ko kamela te murdarel le manušes, savo peske phendža, hoj kaja phari buči kerela, korkoro merela u te leske vareko čorela e džidži ľuľuďi u tavela peske latar tejos, tiš merela, bo akor hin le tejos aver zor. Pokerdži zor la ľuľuďakro pes čerinel pro meriben,“ but avrivakerelas e Sadžanli le thagariske, so u ko leske šaj šigitinel. O thagaris dikhľa n´achaľuvibnaha pre Sadžanli u zoralisaliľa ča pro phučiben: „U hin amen ajso lavutaris, pal savo vakeres?“ „Hin amen, u dživel andro tiro thagaripen,“ palephendža leske le asabnaha pro muj. „Ko´da u soske mek nane andre miro thagariko kher?“ phučla pes choľaha o thagaris. „bo les šoha andre tiro thagariko kher navichindžal,“ palephendža e Sadžanli u vakereľas dureder, „oda hino o Zolis, romano lavutaris, savo sako džives bašavela le rajenge pre lavuta andre thaneskri karčma.“ O thagaris sigo bičhadža le bičhaden pal o Zolis, kaj les te anen andro thagariko kher. Le Phujeske sas naprindžarnutes, hoj o thagaris bičhadža peskren bičhaden pal o chocsavo romano lavutaris. „So šaj avel pal oda?“ marelas leske andro šero, u vaš oda parančolindža peskre pašeskre sogalošiske le Sakerdeske, kaj garudes te avel pr´oda, soske peske diňa o thagaris te vičhinel le Zolis. O Sakerdo pes garudža pal o vudar le thagariskre khereskro, u sar o thagaris the e Sadžabľi avrivakerenas le Zoliske, so kamel te kerel, kaj te sastarel le thagris Lačhes, o Sakerdo savoro šundža u phendža le Phujeske. „Oda natromas te domukel!“ choľaha vičhindža o Phuj. „Džaha pal o Zolis u murdareħa les!“ parančolindža o Phuj peskre sogalošiske le Sakerdeske. „Oda našči kerav, rajeja miro!“ mangelas o sogalošis peskre rajes le Phujes. „U oda imar soske?“ phučla pes o Phuj. „O Zolis hin avrikidno u ole idejostar, kana egerindža le thagariske, hoj e buči kerela, ačhiľa lestar namurdardo. Oda, ko les kamela te murdarel, merela!“ avrivakerelas o sogalošis le Phujeske. „No mištes. Te hin avka, keraha oda avres. Užaraha peske pro Zolis, sar pes visarela pale the la džidža ľuľuďaha, u oja leske čoraha. O thagaris Lačo merela u me ačhava palikerdones le tejoske le lupeňostar la džidža ľuľuďatar namurdardo. Prelava o zor u zoraľarava igisno idejos,“ musardološaňibnaha lošanelas o Phuj. Kajča leskro sogalošis o Sakerdo leske naphendža, so pes ačhela oleske,

ko e ľuľuďi čorela. Pre aver džives sig tosa ačelas anglo thagariko kher thagariko kočija pašephandľi duje grajenca u the chabeneħa-pijibeneneħa pro džindžardo the duralo drom. Andre kočija bešel o Zolis upre urdo sar grofos u kisitmen pro drom, kajča nekbuter te kerel e kampelipnaskri buči u te anel e džidži ľuľuďi. Tel e khakh hiňi leskri lavutica, savi hiňi šeralo kotor leskra bučakro. Hino tromado pre late te dodikhel, sar pre jakh andro šero, kaj pes lake nič te n´ačhel. Te musaliľahas abo o del marakhel pes phagerdžahas, nauľahas les pre soste te bašavel le ľuľuďenge, ola na ľuľuďardeħas u na avriľuľuďardžahas pes aňi e džidži ľuľuďi. O Zolis pes odkidňas peskra famelijaha, le thagariħa Lačheħa the la drabaňaha Sadžanľaha u kidňa pes the la thagarikona kočijaha pro teluňipen kijo baro paňi, andro cikno pašeačhľo forocis Sapesdel, kaj pes kerestinen savore šifi, ciňiben-bikeňibnaskre, šifi le arakhlengre, no the o šifi le korzarengre. Oda ajso cikno ačhaviben pro chaben, soviben the bikivel prekal o barepaňeskre dromara. U ipen oda hin than, kaj varesavi šifa leľa le Zolis peħa pro drom pro duralo avriavelipen pal o eľta bare paňa pre phuv pašardži bare paňeha, Korkoro. Sar avľe andro forocis Sapesdel, o Zolis avri delas o jakħa pro baro paňi the bare šukar šifi – jekh šukareder, sar dujto, bo šoha nadikhľa baro paňi u aňi šifi. Le Kočijošiske palikerdža u bičhadža les khere. Akana imar ča te arakhel kapitanos varesava šifakro, savi les leľa pro drom pal o eľta bare paňa pre phuv pašardži bare paňeha, Korkoro. Love les sas but, kaj te počinel le šifakre kapitanoske. U kaj arakhela ajses kapitanos? No se andre karčma. Odoj, kaj pes arakhen savore barepaňeskre dromara, kaj pes te čaľaren, te pijen the e el bikivel. Sar avka ačhel u del avri o jakħa pro baro paňi the bare šukar šifi, šučiľa leske andro kirľo, vaš oda pes kidňa andre karčma tiš. Nek pašeder karčma sas ko bipindruno Kalo. Geľa andre, bešľa pašal o čučo skamind u mangľa peske chaben the lovina. Andre karčma bešenas o ciňiben-bikeňibnoša, arakhľoša the aver bare paňeskre dromara. Jekh dromarenas le avriavelipnastar pro teleperipen, aver le teleperipnastar pro avriavelipen, abo pro teluňipen. O Zolis bešelas u dikhelas pašal peste, kastar te phučel, hoj les te lel pre peskri šifa pro duralo avriavelipen, sar andr´oda pes kija leste diňa anglal jekħjakhuno murš. „Bešel adaj vareko, šaj peske bešav?“ phučla pes. O Zolis pes le jekħejakhengre muršestar darandžila, kajča na diňa pre peste te džanel. „Ker tiri kedva,“ palephendža. O murš peske kijabešľa, mangľa lovina u dikhelas pro nipi. The pro Zolis, bo sas upre urdo sar grofos. „Sal ciňiben-bikeňibnošis? U savi hiňi tiri šifa?“ phučla pes le Zolistar. Na, na, me na som ciňiben-bikeňibnošis. Som sojekhaver lavutaris,“ u avricirdňa peskri lavuta telal o džidžardo gerekos. „Ta bašav!“ parančolindža le Zoliske o jekħjakhuno murš. O Zolis chudňa te bašavel u le muršeske leskro bašaviben sas bares pre kedva. „Me som o Jekħjakhuno u som korzaris. Dromarav pal o eľta bare paňa pal o avriavelipen pro teleperipen, pal o upralipen pro teluňipen the visardes. Lav le barľalenge u ulavav le čorengre. Som korzaris le eľta bare paňengro u dojekh mange phenel korzaris Jekħjakhuno vaš oda, hoj man hin ča jekh jakh.“ O Zolis oleske, hoj bešel le korzariħa le eľta bare paňengreħa lošandža, se kampel leske pes te dochudel pre phuv pašardži bare paňeha pal o eľta bare paňa. „U so tu? So tu rodes andre kada forocis?“ phučla o jekħjakhuno le Zolistar. „Kampel mange pes te dochudel pre phuv pašardži bare paňeha, Korkoro, savi hiňi pro duralo avriavelipen pal o eľta bare paňa, u te sal korzaris le eľta bare paňengro, šaj mange šigitindžalas,“ avrivakerdža leske o Zolis u andr´oda mangľa lestar šigitišagos. „Hahaha! Oda hin nekfrimeder u keraha oda igen lošanes. Dičhol, hoj sal pačivalo manuš u hin tut ľačo jilo. Amen, o korzara, džanas te dikhel andro manuš. Hin amen oda andro rat. Lošaňibnaha tuke šigitinava,“ egerindža pes o korzaris le Zoliske. Dovakerde pes, hoj sig tosa avride-mena pro drom. O jekħjakhuno mek phendža le Zoliske, hoj šaj sovel andro šifakro kheroro pre leskri šifa. Sas oda nekbareder the nekšukareder šifa andro pašeačhľo. Sar o Zolis tosa uščiľa upre, le korzariskri šifa imar sas pro buchľo baro paňi u dur le pašeačhle forocistar Sapesdel. Dromareľas pro avriavelipen. O Zolis pre šifa le manušenge ľačhareľas o idejos le bašavibnaha pre lavuta u le korzarengre leskro bašaviben sas pre kedva. Ğiľavenas the kheelenas. Dromarenas vajkeci kurke, medik avľe pro agor le eľtaton bare paňeske. Sas imar rači u upral o baro paňi pes vazdelas thuli para. Nič nadičholas. „Džanes čačeste, hoj sam imar pro than?“ phučla pes o Zolis le Jekħjakhunestar. „Pal kala bare paňa dromarav imar biš berš u džanav adaj dojekh štaruťi miľa. Pača mange! Imar sam pro than,“ palephendža o korzaris. „Kajča nič nadičhol, nadičhol ňisavi phuv, savi rodav,“ daralas pes o Zolis, hoj hine pro nalačo than. „Džanes so, Zoli, ačhavav e šifa u užaraha dži tosa, medik naperela tele e para. Palis dikheħa tiri phuv,“ smirareľas o Jekħjakhuno le Zolis. „Mištes akor,“ phendža o Zolis. O korzaris parančolindža peskre muršenge, kaj te muken tele o kotvi, hoj užarena dži tosa. Sar tosa o Zolis uščiľa, napačalas peskre jakhenge. Anglal leste pes uča-

relas bari phuv. Sas oda e phuv pašardži bare pañeha, Kor-koro, savi rodelas. Dikhiben dural pre phuv pašardži bare pañeha naphenelas nič pal oda, hoj pre late te ulehas mali le ľufudenca. Dičholas ča učarde hedi the veša. „Talam varekhaj maškarphuvake ena the mali,“ smirarelas pes o Zolis, sar bešelas andre kisitimen cikñi šifica, kaj les te ľidžal pre phuv pašardži bare pañeha. Odkidña pes le korzariha the leskre manušenca. „Pal o ochto dživesa av pal mande!Mabister!“ leperdža o Zolis le korzariske. „Ča tu tut nič madara! Ker, so kames te kerel u me avava,“ delas lav leske o korzaris Jekhjakhuno. Le korzariske murša thode tele le Zolis pre phuv u visarde pes pre šifa. Oja polokes našloas le dikhibnastar pro buchlo baro pañi. O Zolis ačhifa pre phuv korkoro ča peskra pačivala lavutaha. Bešla peske pre pošali phuv andre churdžori poši u e lavuta thodža paš peste. Kerdža peske thuvali, labardža la u polokes, chudñi andro čačo vast, pocirdelas. Andro baľogno vast iľa jekh burñik poši, sava sas šargo maj somnakuñi kolora. Prekidelas la andre burñik u lakri šargosomnakuñi kolora leske phenelas, hoj hino pre čačuñi phuv pašardži bare pañeha u hoj varekhaj andro maškarphuvakro hin buchli maľa, pre savi ľufudaren o džide ľufuda šargosomnakuña koloraha. „Džava upre pre oda nekučeder heďos, u oda mange sikavela dikhiben pre maľa le ľufudenca,“ gondolindža peske o Zolis u sar dopiľa e thuvali, kidña pes pro heďos. Sar odoj vaj pal jekh ora phare phiribnaha dogeľa, sas calo cindo, bol o kham leske vuduďarelas andro dumo. Dikhel anglal peste u dikhel ča veša, dikhel pre baľoga u dikhel veša, dikhel pre čačo sera, u odoj hin tiš veša. Visarel pes u pal peste dikhel duralo baro pañi. „Som pre čačuñi phuv? Na thodža manca avri o jekhjakhuno? Čačeste man thodža tele pre nalači phuv! U me leske pačavas!“ bilošanelas peske o Zolis. „So akana ela amare thagaripnaha, te merela o thagaris Lačho u e zor prelelas leskro phral o Phuj? Sar dikhava le manušenge andal amaro thagaripen andro jakha? Avava prekal savore ča chocsavo daradutno, saves nasas pr“ oda te kerel e buči,“ daralas pes o Zolis, hoj e buči imar nakerdža u chochadža. Jekhvarestar upral e phuv pašardži bare pañeha chudña te del baro brišind. O Zolis denašelas tele le heďoha, kaj pes varekhaj anglo baro brišind te garuvel. Pre pošuñi phuv dikhľa phagerdži šifa ispidñi dži jepaš andre poši. Geľa andre phagerdži šifa, kaj pes te garuvel anglo baro brišind, sar andre oda pes sigozorales vuduďardža u o Zolis pes arakhľa pre aver than. Oja phagerdži šifa oda sas ajso vareso sar vudar andre aver luma. O Zolis pes jekhvarestar arakhľa pre buchli maľa pherdo ľufudenca. Sas oda vareso jekhutno. „Theavka som pre čačuñi phuv u o Jekhjakhuno

man na chochadža,“ le asabnaha pro muj phendža o Zolis. Avricirdña e lavuta telal o džindžardo gerekos u chudña te bašavel romane čardaša the aver giľa. N´achaľuvibnaha dikhelas, sar o pindre le ľufudenge pes upre-tele vazden, pal e čači sera pre baľogno the visardes, sar te kheldehas prekal le Zoliskro bašaviben. Efta dživesa lenge tosarastar dži rači bašavelas u rači sovelas. Agorutno, eftato džives, sar dobašadža, užarelas, kana pes ľufuďarela jekh le džide ľufudendar. Kajča nič. Užarelas dži jepaš rat u nič. Palis zasuča. Sar tosara uščiľa, maškar pre buchli maľa pes učarelas jekh le džide ľufudendar. Sas savorendal nekučeder. Sas oda oja ľufuďi, savi kamel te sastarel le thagaris Lačhes. O Zolis bijo užaripeň e ľufuďi čhindža tele u thodža andro cipuno gonoro. Pregela le vudareha andre phagerdži šifa pale pre phuv pašardži bare pañenca, Korkoro, kaj les anglo ochto dživesa telethodža o korzaris Jekhjakhuno. Dural pes pašarelas kije phuv pašardži bare pañenca le korzariske šifa. „O Jekhjakhubo hino pačivalo, nachochadža man,“ lošanes phendža o Zolis u imar pes lošanelas pro visariben khere. Kajča prekal o drom andro cikno ačhuno forocis Sapesdel o korzaris Jekhjakhuno bares nasvaliľa. Sas les uče tačipena u merelas. O Zolis dikhel andre peskro cipuno gonoro pre džidži ľufuďi. „Te čhinava tele jekh lupeňa la ľufuďatar, sastarava le Jekhjakhunes u prekal o thagaris Lačho mek ačhelas but,“ phendža peske prekal peste. Vaš oda sigo čhindža tele la džidža ľufuďatar jekh lupeňis u tadža lestar tejos, savo diňa te pijel le korzariske Jekhjakhuneske. Oda sigo sastiľa u sas mek zoraleder sar anglal oda. „Palikerav tuke Zoli, te na tu, imar miro mulano teštos chalehas o bare zorale mačhe,“ palikerlas o Jekhjakhuno le Zoliske. „Nasal tromado mange te palikerel, se te na tu, ta me kaja pokerdi sastaripnaskri ľufuďi šoha n´arakhľomas.“ Avka peske čerinenas peskre gondolipena, ko kaske buter šigitindža u aňi nadihle, kana doavle andro forocis Sapesdel. Odoj pes o Zolis odkidña le korzariha Jekhjakhuneha the leskre muršenca u sidžarelas khere pal o thagaris Lačho. O korzaris mek vašo oda, hoj les avrisastardža diňa le Zolis gonoro somnakune love, save iľa le barvalenge ciňiben-bikeňibnošenge. O Zolis kajča pal o drom khere arakhľa mek trine manušen, save mereñas, u kaj sas les lačho jilo, namukľa len te merel u diňa len po jekh lupeňis la džidža ľufuďatar, tadža lenge tejos u ole manušen sastardža. Sar imar sas paš peskro thagaripen, avricirdña e džidži ľufuďi andal o cipuno gonoro. Pre late sas imar ča jekh lupeňis. „Oda ela ipen pro sastariben le thagriskro Lačheskro,“ gondolindža peske o Zolis u džalas dromeha kijo thagariko kher. Kajča o terneder phral le thagariskro o Phuj imar pro Zolis užarelas the

peskre muršenca. Pro Zolis chučile, marde les the čorde leske e džidži ľufuďi the le agorutneha sastaripnaskreha lupeňiha. O phuj musardološanes asalas. „Hahaha! Akana imar čačeste miro phral, o thagaris Lačho, bije džidži ľufuďi mereľa u me prelava e zor. Mek anglal oda peske tavava tejos kale agorutne lupeňistar, avava namurdardo u šeraľarava mindik,“ kerelas peske gondolipena o Phuj. Kajča oda nadžanelas, hoj le tejos tado le lupeňitar la džidža ľufuďatar hin sastaripnaskri zor ča akor, sar les tavela oda, ko la ľufuďake šigitindža te ľufuďarel u ko la čhindža tele pal e maľa. Visardones pes lakri sastaripnaskri zor čerinel pro meriben. U avka peske o Phuj tadža tejos, u sar lestar piľa, peľa pre phuv u imar buter nauščiľa. Muľa. Andro thagariko kher savoren le Phujeskro meriben zachučiľa, the lošandža. Kajča ňiko nadžanelas pre soste muľa. O thagaris Lačho meksa pašľol pro mulano hadžos u užarel pro Zolis, pre sastaribnaskri ľufuďi, savi les vazdela pro pindre. Sar o domardo the dočhingerdo Zolis doavľam andro thagariko kher, sas bibachtalo, hoj les prekal o thagaris nane draba. Savoro le thagariske avrivakerdža – sar rozdiňa štar lupeňa la somnakuña ľufuďatar pro meriben nasvalenge u avrisastardža len u hoj jekh lupeňis mukelas prekal leste, kajča oda leske le Phujeskre murša čorde, marde les u the leske phagerde leskri kamľuňi lavuta. Akor e drabaňa Sadžanľi ačaliľa, hoj o Phuj muľa, bo piľa o tejos la lupeňistar la džidža ľufuďatar, savo prekal leste nasas draba, kajča meriben. Palis gondolindža. „Užar, Zoli! Phenesh, hoj štar lupeňa rozdiňal le nasvalenge, so lenge kampelas u o pandžto lupeňis tuke čorde le Phujeskre murša?“ phučľa pes lestar e Sadžanľi. „He, ipen avka, sar phenesh,“ palephendža o Zolis. „Kajča la džidža ľufuďa, medik mištes džanav, hin šov lupeňa u na pandž! Kaj oja šovto?“ phučľa lestar andro pačavľiben, hoj oda agorutno lupeňis varekhaj musaj te el. „Sikav o cipuno gonoro!“ parančolindža le Zoliske. Oda lake podiňa, hoj thodža o vast andro cipuno gonoro u avricirdña andal leste o agorutno lupeňis. Talam peľa tele la ľufuďatar, sar la o Zolis thovelas andro cipuno gonoro. Savore palis lošaneñas, bo o thagaris Lačho palikerdones le Zoliske the la drabaňake Sadžanľake avrisastiľa u šerarelas mek but berša. Le Zoliske diňa te kerel ole nekfederenge majstreňge nevi lavuta ole nekfederestar kaštestar u kerdža lestar šerales thagariskre lavutaris, la drabaňa Sadžanľa kerdža šeraľa thagariskra sastardža. Savoreňge sas andro thagaripen le thagriskro Lačheskro igen mištes. Či o thagaris Lačho mek dživel u či o manuša andre leskro thagaripen dživen peske mindik mište, oda tumenge imar nadžanav te phenel, bo akorestar pregeľa imar but berša.

Napísal a preložil: Igor Dužda

Mali sme stretnutia s romistami z Karlovej univerzity v Prahe, kde sme riešili najmä jazyk a literatúru. Nakoniec som sa zúčastnila aj výberového konania, vybrali ma a stala som sa súčasťou pedagogického tímu Prešovskej univerzity.

Ste kvalifikovaná učiteľka slovenčiny. Ako je to s kvalifikáciou pri rómskom jazyku? Kto môže rómčinu učiť?

Doteraz na Slovensku neexistoval vysokoškolský študijný program, ktorý by pokrýval kvalifikáciu potrebnú na výučbu rómčiny. V praxi sa vychádza zo všeobecného jazykovedného základu, ktorý sa dá získať v rámci štúdia jazyka. Je vhodné mať štátnu skúšku z rómčiny, ktorú napríklad realizuje v Čechách Karlova univerzita v Prahe. Tak sa dá získať, podľa môjho názoru, kvalifikácia na výučbu. Myslím si však, že táto kvalifikácia stále nereflektuje potreby pedagogickej praxe, preto aj mojím cieľom je získať odbornosť cez doktorandské štúdium a lingvistický výskum. Chcela by som ešte dodať, že s výučbou rómčiny som začala na spomínanej strednej škole. Teda nešlo o skok z pozície študentky na pozíciu vysokoškolského pedagóga, mám za sebou pedagogickú prax.

Ako prebiehala vaša prax po skončení štúdií?

Najprv som robila terénnu sociálnu pracovníčku v našej obci, neskôr som pracovala ako asistentka učiteľa v základnej škole pre zdravotne znevýhodnené deti. Tá škola bola vedľa našej obce, v Soli. Potom moje kroky smerovali na strednú školu, kde som učila slovenčinu a začala som aj s výučbou rómčiny. Učila som začiatočníkov a vychádzali sme z publikácií od Gašparovej, či Lukáčovej. Intenzívne sa pracovalo so slovníkmi. Žiaci sa učili číslovky, pomenova-

♦ „Každý, kto je vychovávaný v dnešnej spoločnosti by mal byť vedený k tomu, aby si vážil svoju kultúru a rovnako tak aj kultúru iných národov,“ hovorí L. Goroľová.

nia, rozširovali si slovnú zásobu z rôznych tém, napríklad rodina, príroda, zamestnanie. Neskôr sme prešli na časovanie, skloňovanie. Rómsky jazyk bol akousi nadstavbou v mojom pracovnom úväzku. Nečakala som, že ho raz budem vyučovať na vysokej škole a že opätovne strávim toľký čas nad knihami. Vo veľkej miere som si samoštúdiom prehľbovala poznatky z materinského jazyka. Skontaktovala som sa s romistami z Karlovej univerzity a prostredníctvom konzultácií s kolegami z Prahy som postupne naplňovala obsah študijného predmetu rómsky jazyk. Tento predmet sa stále rozvíja v jeho realizačnom procese. Oproti výučbe na strednej škole sa s vysokoškolskými študentmi riešia odborné ter-

míny, prechádza sa jednotlivými jazykovednými disciplínami v ich šírke aj hĺbke, jazyk je analyzovaný viac z jazykovedného hľadiska.

Kolko jazykov poznáš, toľkokrát si človekom. Čo si o tomto výroku myslíte vy?

Každý, kto je vychovávaný v dnešnej spoločnosti by mal byť vedený k tomu, aby si vážil svoju kultúru a rovnako tak aj kultúru iných národov. Je to tak zadefinované v štátnom vzdelávacom programe, rovnako si to tak vyžaduje aj spoločnosť, ktorá nie je homogénna. Práve preto je potrebné mať úctu a rešpekt k iným kultúram. Je tiež nevyhnutné hovoriť o kultúrnych zložkách spoločnosti a národov, v ktorých má svoje

nezastupiteľné miesto aj jazyk. Práve jazyk nám otvára dvere k ľuďom, k ich poznaniu a búra stereotypy a predsudky. A zachovať rómsky jazyk je dôležité, pretože rómčina je úzko spätá s Rómami, ich kultúrou a národnosťou. Pre mňa je úplne prirodzené rozprávať v rómčine, nemusím sa k tomu premáhať a budem rada, ak sa rómčina stane súčasťou vzdelávania na primárnom a sekundárnom stupni nášho školstva. Jazyk treba rozvíjať aj v inštitucionálnej podobe a myslím si, že v dnešných časoch už aj pedagógovia vnímajú náš jazyk ako príležitosť pre zvýšenie efektivity vzdelávacieho procesu v školách, kde sú rómski žiaci.

Text: Jana Gáborová Kroková, foto: Roman Čonka

Pracovný útvar a zaistovacie tábory v Dubnici nad Váhom

v siedmom mesiaci tehotenstva). Z 26 zavraždených boli výstrelmi zasiahnutí len osemnásť Rómovia. U viacerých to ani neboli smrteľné rany. Spolu s ostatnými sa pod nánosmi hliny udusili.

Na základe archívnych dokumentov sa podarilo identifikovať viaceré mená (ich časti) obetí. Zavraždení boli:

Július Bartoš, Jozef Bihary, Ondrej Čajka, Ján Gorol, Alžbeta Grundzová, Gustáv Herák, Pavlína Hrešková, Ondrej Kakara, Jozef Kofo-Dudy, Ernest Kačko, Sebastian Malík, Štefan Malík, Jozef Oláh, Albín Pihík, Rudolf Pihík, Rudolf Rác, Margita Rácová, Ján Surmay a osem neznámych.

Po skončení karantény sa už tábor nepodarilo uviesť do pôvodného stavu. Blížil sa front a ubytovacie budovy ostali bez dozoru. Keď sa zaistenci dozvedeli o rozpustení dozornej správy, opustili tábor a rozutekali sa po okolí. Zvyšok zariadenia a inventárnych predmetov, ktoré neodniesli Nemci, si rozobrali vojaci a civilné obyvateľstvo z Dubnice nad Váhom a okolia. Po prechode frontu bola budova, v ktorej boli Rómovia ubytovaní zapálená a ostatné budovy si

demontovala firma Lozovský a Štefanec, ktorej patrili. Tábor bol dokonale zlikvidovaný, akoby nikdy neexistoval.

V súčasnosti je areál bývalého tábora už súčasťou zástavby mesta a nič nepripomína, že v tomto priestore zomierali a trpeli ľudia iba preto, že mali inú farbu pleti. Je naším spoločným dlhom pripomínať vojnové udalosti, lebo iba tak môžeme dúfať, že sme sa poučili a podobné perzekúcie sa nezopakujú.

Text: Zuza Kumanová

spark.edupage.org

Škola, na ktorej sú si všetci rovní

Maturita možná aj rómskeho jazyka

Študijné odbory:

7661M sociálno-výchovný pracovník

7670M pedagogický asistent

7649M učiteľstvo pre materské školy a vychovávateľstvo

Pomaturitné štúdium

7649N učiteľstvo pre materské školy a vychovávateľstvo

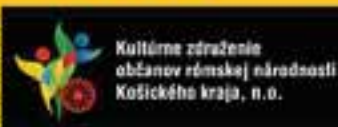
7518Q špeciálna pedagogika

Požiarnická 1

Košice

ZRIAĐOVATEĽ

Kultúrne združenie občanov rómskej národnosti Košického kraja, n.o.

REKLAMNÁ PLOCHA od andré media s.r.o.

044/55 14 311 • www.andre-media.sk

Ústav rómskych štúdií Prešovskej univerzity v Prešove, ul.17. novembra č. 15, 080 01 Prešov

Web: <http://www.unipo.sk/pracoviska/urs> f Ústav rómskych štúdií

tel. kontakt: 051/75 70 253, email: maria.berezovska@unipo.sk

Chceš byť učiteľom originálneho predmetu?

Priď študovať k nám na Ústav rómskych štúdií **RÓMSKY JAZYK, LITERATÚRU A REÁLIE**

PREČO? JE TO...

nový a jedinečný odbor, ktorý vyučuje jediná univerzita na Slovensku

kvalifikovaný učiteľský odbor v kombinácii s iným predmetom (na výber 21 kombinácií)

žiadaný odbor na trhu práce

Čo vám ponúkame?

